

Bildning, Medie- och informationskunnighet (MIK) och det livslånga lärandet

En kvalitativ studie av folkbibliotekariers uppfattningar utifrån dialogpedagogik

Av: Natalie Muntau

Handledare: Jan Hjalmarsson

Examinator: Pamela Schultz Nybacka

Södertörns Högskola | Institution för historia och samtidsstudier

Kandidatuppsats 15 hp

Biblioteks- och Informationsvetenskap C | HT 2024

SÖDERTÖRNS HÖGSKOLA | STOCKHOLM
sh.se

Södertörns högskola

Alfred Nobels Allé 7

141 89 Huddinge

Biblioteks- och informationsvetenskap

© Natalie Muntau

Författare/Author

Natalie Muntau

Svensk titel

Bildning, medie- och informationskunnighet (MIK) och det livslånga lärandet: En kvalitativ studie av folkbibliotekariers uppfattningar utifrån dialogpedagogik

English Title

Bildung, media and information literacy (MIL) and lifelong learning: a qualitative study of public librarians' perceptions based upon dialogic pedagogy

Handledare/Supervisor

Jan Hjalmarsson

Abstract

The aim of this thesis is to examine public librarians' perceptions of working with media and information literacy (MIL), lifelong learning and Bildung. The theory used is Paolo Freire's theory of the pedagogy of the oppressed and its associated theory of dialogic pedagogy. As a qualitative method, phenomenography and interviews are used. For the study a collection of essays by public librarians about their practical experiences of MIL work is also drawn upon, in order to broaden insight into the phenomena. The results show a variation of perceptions that have been divided into three descriptive categories which are: 1. Deficiency, 2. The Janus face of digitization and 3. Unitedly discovering. Deficiency is experienced as a result of the expectations upon public librarians work with MIL, Bildung and lifelong learning. The Janus face of digitization are the mixed experiences of public librarians working with MIL and lifelong learning. Unitedly discovering is the experience of working with Bildung as a way to promote democracy, MIL and lifelong learning in a positive way. In the analysis the theoretical perspective is related to the results and two ways of describing these are presented: The choice of anti-dialogical action and The choice of dialogical action while working with MIL, Bildung and lifelong learning. The conclusion is that MIL, Bildung and lifelong learning need to be used with both consideration and ardor, in order to be effective in the democratic work of public librarians.

Sammanfattning

Syftet med denna uppsats är att undersöka folkbibliotekariers uppfattningar om arbetet med medie- och informationskunnighet (MIK), livslångt lärande och bildning. Teorin som används är Paolo Freires teori om pedagogik för förtryckta samt dess tillhörande teori om dialogpedagogik. Som kvalitativ metod används fenomenografi och intervjuer. För undersökningen nyttjas även en samling essäer av folkbibliotekarier om deras praktiska erfarenheter av MIK-arbete, för att bredda insikten om dessa fenomen. Resultatet visar en variation av uppfattningar som delats in i tre beskrivningskategorier vilka är: 1. Tillkortakommande, 2. Digitaliseringens Janusansikte och 3. Att upptäcka tillsammans. Tillkortakommande upplevs på grund av förväntningarna på folkbibliotekens arbete med MIK, bildning och det livslånga lärandet. Digitaliseringens Janusansikte är de blandade erfarenheter som folkbibliotekarier har i sitt arbete med MIK och det livslånga lärandet. Att upptäcka tillsammans är upplevelsen av att arbeta med bildning som ett sätt att främja demokrati, MIK och livslångt lärande på ett positivt sätt. I analysen relateras det teoretiska perspektivet till resultaten och två sätt att framställa dessa presenteras: Valet av antialogisk handling och Valet av dialogisk handling i arbetet med MIK, bildning och det livslånga lärandet. Slutsatsen är att MIK, bildning och det livslånga lärandet behöver användas med både eftertänksamhet och handlingskraft, för att vara effektiva i folkbibliotekariers demokratiarbete.

Nyckelord

Folkbibliotek, Freire, MIK, bildning, fenomenografi, demokrati, livslångt lärande, dialogpedagogik

Key words

Public libraries, Freire, MIL, Bildung, phenomenography, democracy, lifelong learning, dialogic pedagogy

Innehållsförteckning

1. INLEDNING	3
1.1 Bakgrund.....	4
1.2 Problemdiskussion.....	5
1.3 Syfte och frågeställning.....	5
1.4 Begreppsdefinitioner.....	6
1.4.1 MIK	6
1.4.2 Bildning.....	6
1.4.3 Livslångt lärande.....	6
1.5 Metodval och avgränsningar.....	6
1.6 Disposition.....	6
2. TIDIGARE FORSKNING	7
2.1 MIK och det livslånga lärandet internationellt.....	7
2.2 MIK och det livslånga lärandet i Sverige.....	9
2.3 Bildning internationellt.....	10
2.4 Bildning i Sverige.....	12
3. TEORI	14
3.1 Paulo Freires pedagogik för förtryckta.....	14
3.2 Dialogpedagogik.....	15
3.3 Dialogiska och antialogiska handlingar.....	15
4. METOD	16
4.1 Fenomenografi.....	17
4.2 Urval.....	18
4.3. Intervju.....	18
4.3.1 Intervju-etik.....	19
4.4 Analysmetoder.....	19
4.4.1 Fenomenografisk tolkning.....	19
4.4.2 Freires pedagogik för förtryckta och dialogiska och antialogiska handlingar.....	20
4.5 Tillförlitlighet och äkthet inom kvalitativa studier.....	20
5. RESULTAT	21
5.1 Tillkortakommande.....	21
5.1.1 Tidspress och krav.....	21
5.1.2 Otydliga ramar.....	23
5.2 Digitaliseringens Janusansikte.....	24
5.2.1 Vän eller fiende?.....	24
5.2.2 Fiende.....	24
5.3 Att upptäcka tillsammans.....	26
5.3.1 Samverkan.....	26
5.3.2 Fördjupning.....	27
6. ANALYS	29
6.1 Valet av antialogiska handlingar i arbetet med MIK, det livslånga lärandet och bildning..	29
6.1.1 Söndring för ett bibehållet förtryck.....	30
6.1.2 Erövring, manipulation och kulturell invasion.....	30

6.2 Valet av dialogiska handlingar i arbetet med MIK, det livslånga lärandet och bildning.....	31
6.2.1 Gemenskap och kulturell syntes.....	32
6.2.2 Samarbete och organisering.....	32
7. DISKUSSION.....	33
7.1 MIK och det livslånga lärandet.....	33
7.2 Bildning.....	34
7.2 Slutsatser.....	35
7.3 Metodkritik.....	36
7.4 Förslag till fortsatt forskning.....	36
LITTERATURFÖRTECKNING.....	38
BILAGA 1. Intervjuguide.....	41
BILAGA 2. Samtyckesblankett.....	42

1. INLEDNING

Framtiden är oviss på många sätt idag. I pandemins och klimatkrisens spår samt med digitaliseringens ständiga acceleration och flertal hot mot demokratin behöver folkbibliotek hitta nya vägar framåt. Vad betyder medie- och informationskunnighet (MIK) och det livslånga lärandet på folkbiblioteken i dagens snabbföränderliga globala och digitala media- och kommunikationslandskap och vad innebär det för folkbibliotekariers arbete? Hur ses bildning i relation till dessa utmaningar?

Pandemin påskyndade den digitala utvecklingen på bibliotek och lyfte fram MIK som en central del av bibliotekens arbete. I den biblioteksprofessionella tidskriften *Biblioteksbladet* publicerades nyheten om hur bibliotekens MIK- och källkritikarbete intensifierades under pandemin (Clemens, 2021). Artikeln tar upp att Digitekets kartläggning av folkbibliotekens arbete med dessa frågor landade i att endast hälften av alla bibliotek hade MIK eller källkritik med i biblioteksplanen. Ola Nilsson, redaktör och innehållsansvarig på Digiteket, tror i samma artikel på en uppsving för MIK framöver och menar att det talas mer om MIK i positiva ordalag, trots att begreppet är tämligen nytt och heller inte finns med i skolans läroplaner, där istället digital kompetens finns med. Samhället har blivit mer medveten om “att vi behöver tolka information och desinformation och att desinformation är en utmaning för demokratin”, förklarar han.

Bibliotekens demokratiska uppdrag och det livslånga lärandet har blivit mer angeläget. Enligt bibliotekslagen ska folkbiblioteken “verka för att öka kunskapen om hur informationsteknik kan användas för kunskapsinhämtning, lärande och delaktighet i kulturlivet” (SFS 2013:801, §7). I *Demokratins Skattkammare* gavs en ny utvecklingslinje för biblioteksväsendet, som tog hänsyn till den internationella utvecklingen och där demokrati som mål samt visionen “bibliotek för alla” ska stödjas genom flera medel (Kungliga Biblioteket, 2019, s. 3). Lärande är ett av de medel i nationella biblioteksstrategin och i lärande ingår också MIK: “Bibliotekens roll måste synliggöras, förtydligas och stärkas ytterligare, så att människor känner till och kan ta del av bibliotekens pedagogiska erbjudanden inom MIK-området” (ibid., s. 18). Unescos folkbiblioteksmanifest slår fast att “Folkbiblioteket som lokalt kunskapscentrum utgör en grundförutsättning för ett livslångt lärande, ett självständigt ställningstagande och en kulturell utveckling för den enskilde och för olika grupper i samhället” (Svensk biblioteks förening, 2014, s. 11).

Bibliotekets arbete med det demokratiska samtalet och MIK har fått större uppmärksamhet de senaste åren och har undersökts av bland annat Carl Heath, regeringens särskilda utredare för att värna det demokratiska samtalet. I “Betänkande av kommittén Nationell satsning på medie- och informationskunnighet och det demokratiska samtalet”, *Det demokratiska samtalet i en digital tid - Så stärker vi motståndskraften mot desinformation, propaganda och näthat* (SOU 2020:56) beskrivs uppdraget för en nationell MIK satsning, för att stärka, sprida och tydliggöra MIKs roll för samhället och samarbeta med olika aktörer kring detta (s. 45). Regeringens digitaliseringsstrategi har gått från att fokusera på digital kompetens, till att utökas och fördjupas med mer fokus på MIK samt demokrati- och yttrandefrihetsperspektivet, som alltmer

knytit an till MIK-begreppet. Bibliotek nämns många gånger i SOU 2020:56 och dess demokratiska uppdrag understryks, som handlar om ett nerifrån-upp perspektiv, där medborgarna ska ha tillgång till den gemensamma kunskapsbasen livet ut.

1.1 Bakgrund

Digitaliseringen är en samhällsomvälvande faktor som har förändrat det allmänna samt människors sätt att interagera och detta påverkar även folkbibliotek. Karin Linder (2021) skriver om information som ett slags vapen, där den nya krigföringen handlar om att manipulera med informationens hjälp. I hennes krönika från Biblioteksbladet skriver hon att den 1 januari 2022 inrättades myndigheten för psykologisk försvar och att bibliotekens roll i totalförsvaret som nämns i nya biblioteksstrategin väckte engagemang, men provocerade också, med sitt fokus på kritisk tänkande som en slags rustning. Detta kan ses som ytterligare ett sätt att belysa allvaret och behovet av MIK. Samtidigt har bildning länge varit ett av bibliotekens viktigaste uppdrag och står inskriven i bibliotekslagens (2013:801) portalparagraf (§ 2):

Biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska verka för det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning. Biblioteken ska främja litteraturens ställning och intresset för bildning, upplysning, utbildning och forskning samt kulturell verksamhet i övrigt. Biblioteksverksamhet ska finnas tillgänglig för alla.

Håller MIK och den snabbföränderliga världen, med kravet att ständigt uppgradera sina digitala kunskaper, på att tränga undan bildningsbegreppet på folkbibliotek eller förändra den i grunden? I *Värderingsförändringar i ett Europaperspektiv - Hot mot vår säkerhet?* utgiven av Kungliga Krigsvetenskapsakademien skriver Wikforss (2022) om demokratins tillbakagång globalt och beskriver hur detta yttrar sig konkret, till exempel genom att folkvalda politiker gradvis nedmonterat demokratin och statskupper ökat, genom ökad polarisering och anti-pluralistiska autokratiska agendan och att desinformation och "misinformation" används i dessa agendan (s. 74 ff). Wikforss fokuserar på desinformationens påverkan på demokratin samt hur förhoppningen och möjligheten för ny och snabb informationsteknik att främja demokrati stötte på utmaningarna som dessa informationstekniker också förde med sig i form av en snabb spridning av desinformation på sociala medier, där vissa aktörer medvetet utnyttjar psykologiska sårbarheter, vilket är extra slagkraftigt eftersom individen i större utsträckning själv behöver hantera källor, information och dess spridning på nätet.

Kunskap och sanning inte är tillräckliga för en fungerande demokrati framhåller Wikforss och poängterar att även om känslor och visioner också behövs, så är sanning och kunskap basen i mycket av det som upprätthåller demokratin, inte minst kunskap om demokratins beskaffenhet, kunskap för att kunna fatta välgrundade politiska beslut och för en gemensam offentlig debatt med möjligheter till förhandlingar. Desinformationen verkar på olika känslomässiga plan, en som frambringar känslan av att extrema åtgärder är nödvändiga, hat mot en mycket farlig fiende, vi mot dem utan möjlighet till pluralism och därmed tillintetgörs saklig offentlig debatt och kunskap. Wikforss diskuterar olika möjligheter att bemöta dessa utmaningar och menar att man inte kan lägga allt fokus på individen, vilket är en del av problemet till att börja med, utan

att det som omger individen i ett komplext samspel i samhället, där bibliotek ingår, också behöver ta ett stort ansvar (ibid., s. 92 f).

I motion 2020/21:2003 föreslås biblioteken bli ett centrum för livslångt lärande. Motiveringen ligger i att biblioteken är en mötesplats där erfarenheter och kunskaper samlas och att dessa behöver bli mera tillgängliga. Vad som menas med livslångt lärande och MIK på folkbibliotek är dock inte alltid uppenbart, liksom på vilket sätt folkbibliotekens arbete med MIK ska synliggöras. Hur folkbibliotekarier ser på sig själva och sitt demokratiska bildningsuppdrag i relation till det livslånga lärandet och MIK i och med digitaliseringen är således viktigt att ta i beaktande.

1.2 Problemdiskussion

Folkbibliotekets roll i samhället har förändrats och erhållit ett större fokus på det livslånga lärande och MIK. Dess demokratiska uppdrag och MIKs betydelse för detta uppdrag idag belyses dessutom allt oftare av allt fler. För att kunna delta i det demokratiska samtalet krävs MIK, att kunna förstå och vara del av sammanhangen som information framställs och konsumeras i. Dessa kunskaper kräver ett livslångt lärande i dagens globala och snabbföränderliga värld, men Olsson Dahlquist (2019) beskriver hur den digitala effektiviseringen gör att biblioteken inte alltid har resurser till det som biblioteken också behövs för alltmer, nämligen att vara ett offentligt rum, som verkar för demokrati och jämställdhet samt en plats där det analoga möter det digitala (s. 213-214).

Folkbibliotekarier känner dessutom av pressen att behöva anpassa sig och biblioteken till de nya konsumentorienterade teknologierna, behovet av att göra sig själv synlig och outhärlig samt de nedskärningarna som teknologier ger upphov till, enligt Buschman (2018, s. 9). Tillståndet på sociala medier kallar Johnson (2017) för "information war" i "Information Literacy is Dead: The Role of Libraries in a Post-Truth World" och menar att bibliotek behövs, kanske mer än någonsin, i denna "Brave New World". Det finns många utmaningar kring och ett stort behov av MIK, bildning och ett livslångt lärande på folkbibliotek. Kan dialogpedagogik användas för att möta dessa utmaningar och vara en nyckel som kan öppna låsningar mellan behovet av MIK och det livslånga lärandet å ena sidan och bildning å andra sidan?

1.3 Syfte och frågeställning

Syftet med min studie är att undersöka vilka uppfattningar som finns hos folkbibliotekarier om MIK, det livslånga lärandet och bildning i sitt arbete och hur dessa kan förstås utifrån ett dialogiskt perspektiv.

Hur uppfattar folkbibliotekarier bildning, MIK och det livslånga lärandet i sitt arbete?

Hur kan folkbibliotekariernas uppfattningar av bildning, MIK och det livslånga lärandet förstås utifrån ett dialogiskt perspektiv?

1.4 Begreppsdefinitioner

1.4.1 MIK

Medie- och informationskunnighet (MIK) är ett paraplybegrepp som innefattar många kunnskaper. Mediemyndigheten (2024) poängterar att MIK är bredare än källkritik och källtillit och i slutändan handlar om att kunna göra sin röst hörd med egna välgrundade åsikter.

1.4.2 Bildning

Bildningsbegreppet är komplext och kan i relation till folkbiblioteket förstås som *folkbildning* eller *medborgerlig bildning*, men även handla om den *klassiska* versionen, den *hermeneutiska* och det amerikanska begreppet *liberal education*. Idealerna och tankarna kring bildning har skiftat mycket genom tiderna.

1.4.3 Livslångt lärande

Ett individuellt lärande genom människans hela liv, som skiljer sig från utbildning.

1.5 Metodval och avgränsningar

Denna studie utgår från en kvalitativ undersökning av folkbibliotekariers uppfattningar kring bildning, MIK och det livslånga lärandet utifrån en fenomenografisk ansats och intervjuer samt tillämpar Freires dialogpedagogik och dess teori om dialogiska och antidiologiska handlingar. Endast folkbibliotek undersöks, trots att andra sorters bibliotek, som forsknings-, universitets-, skol- och specialbibliotek, också är högst relevanta i sammanhanget samt samarbetar med folkbibliotek. Detta är på grund av att MIK, livslångt lärande och bildning i en folkbibliotekskontext är fokusområdet. Andra slags bibliotek, internationella sammanhang, skolan och även arbetslivet tas dock upp i tidigare forskning, för att visa på komplexiteten av dessa begrepp och på grund av att samhället i övrigt och internationella praktiker länge påverkat svenska folkbibliotek.

1.6 Disposition

Studiens struktur är följande: Inledning, bakgrund och problemdiskussion. Sedan behandlas studiens syfte och frågeställningar som följs av begreppsdefinitioner, metodval och avgränsningar. Därpå framförs tidigare forskning med underrubrikerna: MIK och det livslånga lärandet internationellt, MIK och det livslånga lärandet i Sverige, bildning internationellt och bildning i Sverige. Teoridelen med följande underrubriker följer: Paulo Freires pedagogik för förtryckta, dialogpedagogik samt dialogiska och antidiologiska handlingar. Därefter framförs metoddelen med underrubrikerna: fenomenografi, urval, intervju, intervju-etik, analysmetoder och tillförlitlighet och äkthet inom kvalitativa studier. Resultatdelen följer med dessa underrubriker: tillkortakommande, digitaliseringens Janusansikte och att upptäcka tillsammans.

Sedan framförs analysdelen med underrubrikerna: valet av antialogiska handlingar i arbetet med MIK, det livslånga lärandet och bildning samt valet av dialogiska handlingar i arbetet med MIK, det livslånga lärandet och bildning. Detta följs sedan av diskussionsdelen med följande underrubriker: MIK och det livslånga lärandet, bildning, slutsatser, metodkritik och förslag till fortsatt forskning. Avslutningsvis framförs litteraturlista och bilagor.

2. TIDIGARE FORSKNING

I detta kapitel presenteras tidigare forskning och litteratur som har varit viktiga för denna studie eftersom de ger en bild över bakomliggande orsaker samt berör frågeställningarna och diskussionen. Följande teman presenteras: MIK och det livslånga lärandet i internationella sammanhang, MIK och det livslånga lärandet i Sverige, bildning internationellt och bildning i Sverige.

2.1 MIK och det livslånga lärandet internationellt

Livslångt lärande och MIK diskuteras av en mängd olika forskare internationellt, vilket visar på komplexiteten och relevansen av dessa begrepp på folkbibliotek. "Lifelong learning" är en så kallad "core value" av American Library Association (ALA) poängterar Elmborg (2016) och beskriver hur amerikanska bibliotek historiskt har skapat sina "core values" samt vad värdekonflikterna bestod i när detta gjordes, i *Tending the Garden of Learning: Lifelong Learning as Core Library Value* (s. 533 ff). Genom teorier kring lärandet, där antingen karriärorienterat lärande eller det individuella lärandet för att skapa informerade medborgare stod i fokus, försökte skolan i Amerika skapa sin identitet i början av 1900-talet och detta påverkade folkbibliotek. Elmborg förklarar att det än idag finns en konflikt i vad som menas med det livslånga lärandet på folkbibliotek. Det fanns i början stark kritik mot det nästan självklara fokuset på utbildning, istället för att fokusera mer på bibliotekets viktiga sociala uppdrag samt biblioteket som mötesplats för jämlikhet, inkludering och medborgerlig bildning. Konflikten mellan att bli en självständig individ, men också att lära sig att vara en del av normer och det demokratiska samhället fanns också redan från början, enligt Elmborg.

Utbildning idag behöver relatera till digitaliseringen och ett förändrat livslångt lärande, vilket innefattar svårigheter att skapa kvalitet och hantera det stora flödet av information samt "det platslösa lärandet" utan expertis i mängden av utbildningsmöjligheterna, menar Ackermann (2015, s. 690). Det livslånga lärandet på folkbiblioteket har länge syftat på både utbildning och bildning, men har förändrats i och med digitaliseringen och hänger numera också ihop med MIK samt ett mer individualiserat och informellt lärande. Det platslösa informella och digitala lärandet är därmed någonting relativt nytt i folkbibliotekets historia och komplicerar ytterligare de spänningar kring livslångt lärande som Elmborg beskriver har funnits sedan folkbibliotekens start.

Referensarbete på folkbibliotek har utökats till att omfatta ett mycket brett spektrum av olika arbetsuppgifter relaterade till MIK, som kan översättas till MIL på engelska, även om kunnighet inte är en exakt översättning av literacy. Benämningarna varierar, till exempel "library

orientation," "library instruction," "library skills," "bibliographic instruction" (BI), "digital literacy," "information literacy" (IL), "media and information literacy" (MIL), "metaliteracy," "critical information literacy," "health information literacy," "workplace information literacy," and "lifelong learning", enligt Grassian (2017, s. 232 ff). I *Teaching and Learning Alternatives* går Grassian igenom dessa termer samt ger exempel på olika sätt som bibliotek internationellt jobbar med att ta reda på vad just deras användare behöver och hur man kan tillgodose behoven. MIK har på så vis blivit en naturlig och mångfacetterad del av referensarbetet på folkbibliotek. Intressant för min studie är att Grassian visar på att det livslånga lärandet kan syfta på MIK. Studien visar på hur komplext termen och arbetet med MIK är, samt hur MIK hänger ihop med lärande, både att bibliotekarier lär sig vad användarna behöver men också lär ut hur användarna själva kan lära sig.

Till skillnad från Grassian som inte värderar de olika MIK termerna eller hur dessa används, menar Paor och Heravi (2020) att folkbibliotekarier behöver omvärdera sin syn på och användning av "information literacy", då sociala medier förändrat spelplanen för hur information sprids och konsumeras och "fake news" blivit omfattande, vilket de diskuterar i *Information literacy and fake news: How the field of librarianship can help combat the epidemic of fake news* (s. 7). De föreslår att det relativt nya begreppet "metaliteracy", som innefattar mer än IL, bättre förmår att bemöta de komplexa sociala, engagerande, deltagande och kollaborativa processer som ligger bakom informationsspridning på nätet idag. Att enbart kunna hantera information, genom att hitta källan och bedöma trovärdigheten räcker inte längre, menar Paor och Heravi, eftersom de inre sociala mekanismerna är så starka och genomgripande i informationsspridningen online.

Den samtida forskningen är i stort sett överens om att MIK på folkbibliotek behövs alltmer och detta har undersökts i många länder genom att titta närmare på olika program, modeller och samarbeten hos folkbibliotek relaterade till MIK. Hur MIK-arbetet och samarbetet ser ut kan skilja sig åt. Ett intressant fenomen som framträder är att folkbibliotekets gränser numera suddas ut och angränsar till övriga bibliotek och hur kollaboration för MIK-insatser kan vara fruktbar för båda medverkande bibliotek. Fulton et al (2022) beskriver till exempel ett projekt av University College Ireland med syfte att undersöka folkbibliotekariers behov att vidareutbildas inom MIK och hur detta skulle kunna ske genom kollaborativt lärande. I ett pilotprojekt genomfördes ett lärandetillfälle med syfte att få feedback och vidareutveckla MIK-insatser. Folkbibliotekarier och bibliotekarier vid universitetet uppskattade det kollaborativa lärandet, men menade att det behövdes mera praktiska kunskaper i att instruera och mindre teori om MIK (s. 6).

Fördelarna med att skolbibliotek och folkbibliotek samarbetar undersöks av Kammer och Moreland (2020) som menar att det särskilt är fruktbart för landsbygden, där resurser och tillgänglighet är begränsade (s. 31-32). De undersöker dock inte kollaborationen i sig, utan upplevelsen av kollaborationen, vilket de anser är viktig och ofta förbisedd. De visar att trots att olika slags bibliotekarier har samma utbildning och förståelse, så kan samarbete och kollaboration stöta på hinder och svårigheter. Exempelvis kunde folkbibliotekarier ibland inte förstå arbetsbördan som skolbibliotekarier har och inte anpassa samarbetet tillräckligt väl,

upplevde skolbibliotekarier, samtidigt som folkbibliotekarier upplevde att kontaktpersonerna var för många och samarbetet oklart. Missförstånd, otydlig kommunikation och att inte kunna nå ut med sitt värde och vad man skulle kunna bidra med i en kollaboration, framfördes som några av upplevelserna (ibid., s. 39-40).

2.2 MIK och det livslånga lärandet i Sverige

MIK är ett relativt nytt begrepp inom Sveriges biblioteksväsende, men har ändå snabbt fått mer utrymme och fler sammanhang i den biblioteks- och informationsvetenskapliga forskningen. MIK började återkommande diskuteras i relation till folkbibliotek runt 2014, när rapporten *Medie- & informationskunnighet – en forskningsantologi* gavs ut (Hofsten, 2019, s. 4). Enligt Hofsten är numera begreppet MIK samt folkbibliotekens roll för den framstående, men enskilda folkbibliotek försöker fortfarande finna sin roll, som inte alltid är tydlig, i och med att begreppet MIK är mångfacetterad.

Hur begreppen informationskompetens och mediekunnighet tidigare användes, för att senare sättas ihop till dagens MIK begrepp, förklarar Pilerot (2018, s. 81). Pilerot fokuserar på IK, informationskompetens och betonar att IK kan betyda olika saker utifrån olika politiska, empiriska och analytiska intressesfärer och att den stora komplexiteten i begreppen gör tillämpningen av forskningen ute i skolor och bibliotek svår, eftersom man i princip talar olika språk med olika intressen. I verkligheten finns det ingen enhetlig formel för IK som passar alla, exempelvis betyder IK skilda saker beroende på vilket ämne man studerar och vilka sammanhang och omständigheter som råder, därför talas det numera hellre om informationskompetenser, i vilket lärande och det situationsberoende livslånga lärandet också spelar en roll. Dessutom finns det formella och informella informationskompetenser, där sociala färdigheter, att kunna förstå vad som anses viktigt för tillfället och vem man kan vända sig till, ingår. Pilerot menar att det behövs ett reflekterande förhållningssätt till MIK samt att folkbiblioteken bör ha en central roll för MIK-insatser i landet (ibid., s. 82-83).

MIK, materiella förutsättningar och vad som förväntas vara informationskunnighet har skiftat mycket under historiens gång och krockar ibland, menar Haider (2022), som exemplifierar med när en professor på 90-talet på ett svenskt universitet skulle visa upp sina färdigheter genom att utantill recitera Iliaden på gammalgrekiska (s. 52). Det blev dock en närmast absurd utdaterad uppvisning av vad MIK en gång betydde i antiken och medeltiden och knappast vad som förväntades av de lärda i nutid. Sverige sticker ut internationellt, nämner Haider, eftersom nästan hela befolkningen kunde läsa under 1700-talet, dock utan någon demokrati att tala om, eftersom läsningen hade den materiella förutsättningen av ytterst få böcker och informationskunnigheten helt enkelt betydde att kunna öppna och läsa Bibeln (ibid., s. 55).

Numera är problemet det omvända och vi har ett till synes oändligt ständigt växande berg av media och information. I detta landskap ger MIK nya utmaningar och paradoxer, vilka Haider synar genom att i likhet med Pilerot fokusera på de olika delarna i MIK termen, som "literacy" eller informationskunnighet, samt de olika intressesfärer som använder sig av MIK. Haider

jämför och diskuterar vidare olika utsagor som dessa intressesfärer kring MIK producerar, för att bemöta informationskrisen. Den normativa utsagan utgör paradoxen, enligt Haider, vilket kan relateras till paradoxen inneboende i själva demokratin: att det normativa behövs för pluralism. För att kunna kombinera den situationsanpassade utsagan om MIK med den normativa, behöver det normativa omformas till att kunna främja tillit, genom att utöver att kunna identifiera, beskriva och ifrågasätta, kunna främja ett kollektivt meningsskapande, resonerar Haider (ibid., s. 56-69).

2.3 Bildning internationellt

Bildning eller Bildung har blivit alltmer angelägen i internationell forskning på bred front och belyses från olika håll, både från ett nutida, framtida och historisk perspektiv, vilket också är av intresse för folkbiblioteket för att hitta sin och bildningens roll idag. Globala Norden har de senaste decennierna genomgått ett skifte till ett mer ekonomisk och rationellt styrt system, vilket Class och de la Higuera (2024) menar har gjort utbildning till “a system of disposable education that focuses on training a workforce for the market” samt speglas i AI-transformationen, som inte är av ondo i sig själv, men har sina begränsningar och fallgropar i relation till utbildning (s. 233 ff). De beskriver hur teorier om *deep learning* och *surface learning* hänger ihop med bildning versus AI och att AI riskerar ersätta den viktiga djupinlärningen och därmed förmågan att kunna ställa följdfrågor och resonera om dessa själv. AI kompletterar då inte lärandet utan tar över och skapar ett ännu ytligare lärande baserat på automatiska frågor och svar enbart för arbetsmarknaden och betygen. Filosofi och bildning ser författarna inte som ett nödvändigt trevligt komplement i utbildning, utan som centrala för att återigen ha en humanistisk bildningstradition på universitet och i samhället i stort, för att kunna använda AI snarare än att bli använd. De drar en parallell mellan filosofiska frågor och AIs frågor och svar och påpekar att någonting djupt mänskligt riskerar att gå förlorad. De argumenterar dock också för att AI kan förändra samhället och utbildning till det bättre om det hanteras rätt. Exempelvis kan AI blotta förutfattade meningar och orättvisor på en helt ny nivå och visa på det som behöver förändras. Återigen kräver detta bildning samt en förståelse för att algoritmer och maskininlärning inte är neutrala utan speglar vårt samhälle och även dess mindre rationella sidor.

Svensk bibliotekshistoria och de viktiga historiska internationella sammanhang vilka påverkat svenska folkbiblioteket undersöks och beskrivs av Sundeen (2022) i *Från Ansgar till Valfrid - svenska bibliotek genom tiderna* i *Biblioteksgeografien: En antologi om biblioteksväsende och biblioteksforskning*. Bildningens roll internationellt och i Sverige framhävs och sträcker sig långt tillbaka i tiden till munken Ansgar och kristendomen som tappert ville civilisera vilda nordbor. Starten blev misslyckad, eftersom båten blev överfallen och böckerna försvann. Sveriges intåg till bildningen och böckernas värld dröjde och låg efter de flesta andra länder. En total frånvaro av litteratur förekom dock inte. Runstenar vittnar om vikingapoesi, poängterar Sundeen. Boksamlingar, bildning och kyrkan hörde samman under medeltiden och utgör en del av bibliotekshistoria, men även privata bibliotek och exempelvis hovets boksamlingar ingår, enligt Sundeen (s. 88 ff). Som att kompensera för den sena starten fick Vadstena senare

Nordens mest omfattande och viktiga boksamling, även om dess egentliga omfång är omtvistad. Äldre boksamlingar och handskrifter kan te sig vara ointressanta för vår moderna AI och MIK-tid, men de är en pusselbit för att förstå bildningen internationellt och i Sverige, därför inkluderas detta. Folkbibliotek är inte helt frikopplade från biblioteksväsendet i stort eller från den bibliotekshistoria som utgör bibliotekens, boksamlingarnas och bokens mångfacetterade värld, trots att folkbibliotek är en del av den moderna demokratiseringsprocessen.

I litteraturvetenskap talar man om "temporal egocentrism", som har "ett ohistorisk förhållande till det moderna," och förkastar äldre litteratur och dess ställning som någonting lägre och oväsentlig i vår bättre och upplysta nutid och litteratur, samt dömer människorna som levde förr som om de hade samma valmöjligheter som oss, men äldre litteratur och boksamlingar kan ha saker kvar att lära även oss (Kylhammar, 2020, s. 129-130). Kylhammar menar att den nutida snabba moderniseringsprocessen premierar nuet och framtiden, vilket gör det "svårare - och angelägnare - för humanisten att få gehör för sin insikt om det förflutnas ständiga närvaro".

Bibliotekshistoria och dess bokliga bildning kan delas in i olika epoker: medeltiden, reformationstiden, stormaktstiden, frihetstiden, 1800-talet och 1900-talet (Sundeen, 2022, s. 94-114). Klasskamp, religiösa reformationer, monarker, universitet och politik påverkade biblioteksutvecklingen och bildning i allra högsta grad. Det var först under 1800-talet som fröet om idén om folkbibliotek grodde och blommade ut under 1900-talet. Under 1900-talet växte folkbiblioteken fram som demokratisk institution med inspiration från bland annat England, USA och Tyskland. När Valfrid Palmgren hjälpte till att reformera och modernisera biblioteksväsendet i början på 1900-talet hade Stockholm 300 000 invånare och biblioteksväsendet var splittrat och eftersatt, med ad hoc "församlingsbibliotek, arbetarbibliotek, kommersiella lånebibliotek och läsestugor" (ibid., s. 115-116).

Vad bildning innebär i vår tid på bibliotek och om bildning för hållbar utveckling är ett viktigt tema för bibliotek eller inte, frågar sig Hauke i *Bildung für nachhaltige Entwicklung - (k)ein Thema für Bibliotheken?!* (2023). Hon beskriver hur bibliotek i Tyskland, Österrike och världen tar på sig uppgiften att verka för en aktiv grön omställning ute i samhället på lokal nivå, trots att ansvaret för detta inte alltid är självklart eller ges till just bibliotek. Bibliotek tar självmant på sig att inte bara dra ner på sina egna ekologiska fotavtryck, utan att verka för ett långsiktigt hållbart samhälle i stort. *Bildung* utökas då till att inbegripa mer än boklig bildning och innefattar kunskap som inhämtas genom handling, "learning by doing". Makerspace, repair-cafe, stadsodling och föremålsbibliotek nämns som exempel på denna praktiska gröna bildning. Hauke drar slutsatsen att potentialen hos bibliotekens och bildningens utökade betydelse i omställningen idag ofta förbises och inte tas på tillräckligt stort allvar (s. 85-86).

Bildung i Tyskland på folkbibliotek samt ett europeiskt projekt om demokratiarbetet i den digitala tidsåldern på museum, bibliotek och i arkiv diskuteras av Hobohm (2019). Norge, Danmark, Sverige, Ungern, Schweiz och Tyskland ingick i "ALMPUB" projektet finansierat av Norges forskningsråd. Befolkningens representation och en analog undersökning i yrkesvärlden undersöktes och jämfördes. Syftet var att ta reda på vilken betydelse biblioteken har för det

demokratiska och digitala samhället idag och huruvida de fyller den nya rollen i sin självbild och sina faktiska erbjudanden. Tyskland skiljer sig från nordiska länder i att demokratiarbetet inte finns med i bibliotekslagen och även om bibliotekarier anser att demokrati är en fråga för folkbibliotek, så ser opinionen kring utbudet av demokratifrämjande aktiviteter på folkbibliotek annorlunda ut än i Norden. Hobohm begrundar det otroliga i hur långlivat biblioteket är, som trots allt som sker tekniskt, politiskt och i samhället står kvar oavbrutet och menar att dess värdegrund står stabilt kvar, men nästan antar proportionen av en trosbekännelse ibland, snarare än att det alltid är påvisat hur biblioteket är oundgängligt för demokratin eller används till framförallt demokratifrämjande aktiviteter (s. 9). Bildung i denna studie knyts till den offentliga sfären, yttrandefriheten och demokrati. Studiens jämförelse visar att bibliotek i Norden, trots lagstiftning, i verkligheten inte kommit så långt med demokratiarbetet som man kunde ha förväntat sig. Hobohm visar ändå på de positiva tendenser som finns för folkbibliotek i Europa och oavsett skillnaderna menar han att folkbibliotek överlag skulle behöva bli mera offensiva i sin roll att främja demokratin och medverka i och påverka biblioteksdiskursen mer (ibid., s. 22).

2.4 Bildning i Sverige

Vad folkbiblioteket är till för idag i Sverige och vad bildning betyder i dagens svenska samhälle har diskuterats en hel del. Bildning återkommer som diskussionsämne och både framhävs och ifrågasätts. En som förhåller sig kritisk till bildningbegreppets användning är Sörg (2009). I *Folkbiblioteket som socialt rum – en undersökning av biblioteken i två mindre kommuner* undersöks folkbibliotekets uppgift som ett rum och en arena för upplysning och lärande och Sörg menar att det handlar om användarnas behov snarare än att pådyvla klassisk bildning (s. 31). Sörg framhåller i sin analys att folkbiblioteket som mötesplats och den demokratiska funktionen inte omnämns eller utvecklas lika tydligt som exempelvis bildning, information, kunskap och läsning (ibid., s. 37). I detta avseende liknar Sörgs studie det som Hobohm kom fram till om folkbibliotek i Tyskland och demokratin: att folkbiblioteket inte främst ses och beskrivs som en mötesplats för demokrati och dialogfrämjande aktiviteter, trots att Hobohm visar på att folkbibliotek i Norden, inklusive Sverige, i större utsträckning ser sig själva som just demokrati- och dialogfrämjande. Möjligen på grund av att svenska folkbibliotek förändrats efter 2009, då Sörg skrev sin avhandling. Hobohm (2019) nämner nämligen året 2013 som det året Sverige på allvar lyfte bibliotekets ansvar för demokratin och åsiktsfriheten (s. 9-10). Sörg (2009) beskriver hur olika politiska kulturdiskurser kan urskiljas på folkbiblioteket och att stat, marknad och civilsamhället alla mer eller mindre ryms men också kan skapa vissa intressekonflikter i biblioteksrummet, vilka också kan ses som en konflikt mellan vad Habermas betecknade som livsvärlden och systemvärlden, och där Sörg slutligen beskriver sin förhoppning om att livsvärlden kommer få styra mer i biblioteksrummet (s. 62). Till skillnad från Sörg, men med en liknande innebörd, beskriver Hobohm (2019) slutligen sin förhoppning att biblioteket utvecklas från att hantera fakta och skapa rationell diskurs, till att bli det som en arena eller "agora" är: stället där möten mellan människor skapar dialog och debatt (s. 22).

I antologin *Att växa som människa: om bildningens traditioner och praktiker* beskriver Grönwall och Hjalmarsson (2014) bildning på bibliotek som en personlig bildningsprocess,

som genom tiderna varit knutna till diverse tankar kring vad bildning ska vara till för, till exempel den svenska folkbildningstanken för ett jämlikt samhälle (s. 302-303). De drar en parallell mellan bibliotekets gamla oförändrade klassificeringsystem och bildningsromantiken, inklusive kanon, och anser att dessa skapar en längtan efter kontinuitet, trygghet och förutsägbarhet i den allt snabbare accelererande digitaliseringen med ständiga förändringar och osäkerheter. De diskuterar sedan svårigheterna i att vara den traditionella grindvakten av kunskap och behovet av att också finnas tillgänglig i det faktiska flödet av information som inbegriper allt fler former och platser online och menar att bibliotek behöver en ny bildningsfilosofi, som inte har sin utgångspunkt i statiska ideologier av kunskap, utan vågar ge sig ut i okänt vatten (ibid., s. 310). Som Sundeen (2022) framhåller har bibliotek alltid varit med om förändringar och kanske inte är så statiskt som de ibland uppfattas som. Möjligen innefattar MIK en slags omvandling av gamla bildningsideal på folkbibliotek, för att försöka hitta denna nya bildningsfilosofi. Längtan efter tradition och bildningsideal behöver inte nödvändigtvis stoppa denna omvandling, utan kan hjälpa till att möta exempelvis AI snarare än att enbart dras med i det eller vara rädd för det, såsom Class och de la Higuera (2024) argumenterar för.

Bildningens nya betydelse, i och med att nya bibliotekslagen förtydligade folkbibliotekets ansvar att "främja intresset för bildning" (2013:801 2§), undersöks av Olsson (2017). Olsson använder bildning som teori för att förstå vad målet med de förslagsdokument och tankar som föregick bibliotekslagen var. Studien gör en grundlig genomgång av bildningbegreppets olika sidor och traditioner, samt av diverse syn på bildningsprocesser och bildningsresor, för att sedan ringa in vilka numera framhävs och förväntas användas på folkbibliotek, eller möjligen ännu mer intressant: vilka som inte anses lika viktiga. Olsson drar slutsatsen att bildning med målet att främja samhället och ekonomin, ett rationellt inriktat bildningsideal till skillnad från den romantiska där fokuset är individen och dennes bildningsresa med värde i sig själv, står i centrum (s. 49).

I *Bilder av bildning - och dess frånvaro i det politiska talet om livslångt lärande* beskriver Ekstrand och Nordin (2007) hur livslångt lärande och bildning nästan alltid separeras och framställs som helt åtskilda fenomen utan nämnvärda samband, där livslångt lärande står för det rationella lärandet för arbetsmarknaden och samhället, medans bildning står för det individuella lärandet i den personliga bildningsresan och för kommunikativa färdigheter som möjliggör demokrati. Tar man hänsyn till Olssons (2017) slutsats om bildningens olika ideal och sidor, kan dock bildning och livslångt lärande båda syfta på ett rationellt lärande för samhället snarare än för individen och man kan fråga sig om det livslånga lärandet och bildning trots allt inte ofta står närmare varandra än vad olika diskurser ofta framställer dessa begrepp som. Som Elmborg (2016) visar, är särskilt i bibliotekssammanhang termen "lifelong learning" någonting som inte står frikopplat från individen och är bunden till arbetsmarknaden, utan har samma inneboende konflikt mellan individ/samhälle, det rationella/romantikens ideal, anställningsbarhet/demokratisk medborgare, som bildning kan ha enligt Olsson.

En analys av folkbiblioteksdiskursen från tidningsartiklar från 90-talet görs av Hedberg och Vestin (2024) som jämför dessa med tidigare diskursanalyser av folkbiblioteket av andra

forskare samt 2010-talets diskurser. De anmärker på faktumet att folkbibliotek unisont hyllats på många olika sätt, samtidigt som vad som av många har kallats biblioteksdöden sker (s. 89-90). Hedberg och Vestin belyser allvaret i detta och frågar sig vad som kommer att ske när folkbibliotek försvinner, då orden som används för att beskriva dem, exempelvis med bildning, är så pass storslagna samt att kraven som ställs är mycket höga. Vad alla dessa stora krav och ord innebär ute i verkligheten och hur arbetet upplevs av de folkbibliotekarier som trots allt finns kvar ämnar denna undersökning söka svar på. Man skulle också kunna vända på frågan och liksom Hobohm (2019) fråga sig varför inte folkbibliotek “dött ut” ännu mer och varför bibliotek verkar överleva det mesta gång på gång. Förutom för “biblioteksdöden” skulle det då också kunna heta “överlevaren”: folkbiblioteket.

3. TEORI

I detta kapitel presenteras de teoretiska utgångspunkter som används i denna studie: Paulo Freires teori om pedagogik för förtryckta, i vilken dialogisk pedagogik är verktyget för att sträva efter frigörelse genom dialogiska handlingar som kan ställas mot antidialogiska handlingar.

3.1 Paulo Freires pedagogik för förtryckta

Freire (2021) förklarar idéerna bakom *de förtrycktas pedagogik*, en pedagogik född ur hans erfarenheter och verklighet och som är till för att frigöra de förtryckta, men också förtryckarna, och som behöver utformas *med* de förtryckta, snarare än *för* (s. 49). För detta krävs mer än medvetenhet, eftersom de förtryckta kan reagera med att vilja bli förtryckare själva, snarare än att frigöra sig. Avhumaniseringen som händer både de förtryckta och förtryckarna skapar nämligen en rädsla för frigörelse i en “stängd värld”, vilket behöver övervinnas och omvandlas till en begränsande situation som kan förändras genom frigörande handlingar (ibid., s. 54-55).

Freire poängterar den stora utmaningen som ligger i frigörande handlingar, som inte kräver aktivism eller tomt prat utan handling inklusive reflektion. Propaganda eller paketerat innehåll, färdig att planteras i de förtrycktas medvetenhet fungerar inte för att skapa dessa frigörande handlingar, enligt Freire. Det krävs istället ett inre engagemang och medvetande, “ett klarsynt deltagande i verkligheten och i det historiska sammanhanget som leder till kritik av denna situation och som ger drivkraft att förändra den” (ibid., s. 80-83).

3.2 Dialogpedagogik

Pedagogik som förmänskligar och skapar en dialogisk relation i ett sökande efter frigörelse kan resultera i gemensam reflektion och handling. Grunden i dialogisk pedagogik är ordet, vilket, om man offerar dialogen, blir till aktivism och oreflekterat handlande å ena sidan, å andra sidan till ett tomt ord, tomt prat och ord tömda på handling och därmed även reflektion. Tystnad befriar inte, det är orden i handling-reflektion som skapar och befriar, menar Freire, som tar upp meditativ tyst praxis, som kan vara ett sätt att förändra om man stannar kvar i verkligheten och vill förstå den djupare, snarare än att ta avstånd och fly i förakt från världen i en slags "historisk schizofreni" (ibid., s. 112-115):

Det är genom att säga ordet, och *sätta namn på* världen som människor förvandlar den. Dialog framstår därmed som vägen för människan att vinna mening just som människa. Därmed är dialogen en existentiell nödvändighet [...] Eftersom dialogen är ett möte mellan människor som *sätter namn* på världen, bör den inte utgöra en gåva av *namngivandet* från vissa till andra. Den är en skapande handling. Därför kan den inte vara ett slugt verktyg med vilket ett subjekt försöker erövra ett annat. Den erövring som antyds i dialogen är de dialogiska subjektens erövring av världen, och inte den enes erövring av den andre. Världen erövrar för att frigöra människorna.

Freires dialogpedagogik som en pedagogik för de förtryckta sätter därmed människans skapande i relation med andra i centrum. Ett skapande förankrat i verkligheten och sprungen ur människors verklighet kan enligt Freire förändra världen.

3.3 Dialogiska och antialogiska handlingar

Teorin om *den antialogiska handlingen* visar på dess utmärkande drag: erövring, söndring för ett bibehållet förtryck, manipulation och kulturell invasion. Behovet av erövring är det första utmärkande draget som medför ett erövat objekt av ett erövrande subjekt, som erövrar "ständigt och alltmer och på tusen olika sätt, från det hårdaste till det mest subtila och från det mest repressiva till det mest sockrade, som paternalism" (ibid., s.186). Därmed "härbärgar" objektet subjektet och blir en "dubbel varelse", enligt Freire. Världen presenteras som någonting oföränderlig och givet, som myter vilka människorna behöver underkasta sig, för att skapa en passiv, erövrad och alienerad flock och dessa myter påstås vara kommunikation, när det i själva verket är antialogiska handlingar.

Söndring innebär att subjektet gör allt för att alienera objektet så mycket som möjligt, så att helheten förbises och en fokaliserad syn råder, exempelvis att lokala samhällen separeras från större samhällen, från regioner, nationer och kontinenter (ibid., s.188-190). Manipulation sker genom en möjligen omedveten insikt om dialogens frigörande kraft och förtrycker självständigt tänkande, vilket eliten och populistiska ledare behöver driva bort med manipulation (ibid., s. 200). Kulturell invasion, slutligen, stoppar kreativiteten, så att subjektens antialogiska handlingar upprätthålls och objekt enbart kan se, uppleva och (åter)skapa världen utifrån subjektet (ibid, s. 204).

Teorin om *den dialogiska handlingen* innefattar istället dessa kännetecknande drag: samarbete, gemenskap, organisering och kulturell syntes. Subjekt möts, för att namnge världen och förändra den genom samarbete. Även om det finns ledare är dessa inte frälsare som ger friheten till massorna. Värld att notera är att uttalandet “det finns ingen frälsare” är Freires egna ord, trots att han var kristen. Boyd (2012) behandlar Freires liv, “critical spirituality” och andlighet som inre praxis, religion som yttre samt spänningarna och relationen mellan dessa två vilka diskuteras av forskare (s. 761). Freires egna personliga dåliga erfarenheter av fanatisk kristendom gjorde att han vände sig emot ett magiskt tänkande kring en gud, vilket han menade ledde till passivitet, och blev övertygad om att det är människor som förändrar världen och historien, inte en gud (s. 767 ff). Freire nämnde sällan sin tro, trots att han förblev kristen, och jobbade för förändring genom frigörande pedagogik för förtryckta istället. Hans relation till kyrkan var komplex, med ömsom kritik och avståndstagande och ömsom samarbete. Utan att helt ta avstånd från kyrkan menade han att religiösa ord utan förankring och handling i verkligheten var tomma ord och att andlighet inte borde ersättas av utan kombineras med handling.

Ledare som utför dialogiska handlingar tvingar, manipulerar och tämjer inte och de “överförenklar inte argument i slagord”, istället för dessa ledare “mellanmänsklig kommunikation, medierad av verkligheten” (Freire, 2021, s. 224 ff). Motsatsen till söndring är gemenskap, organisering motsatsen till manipulation och här är kunskap om historia viktig och alltid unik i ett visst historiskt sammanhang av individer (ibid., s. 230-238). I kulturell syntes finns inga åskådare som domineras av aktörer, utan aktörer som utför dialogiska handlingar för frigörelse (ibid., s. 244).

Teorin om den dialogiska och antialogiska handlingen, som är betydelsefulla beståndsdelar av Freires dialogpedagogik och hans pedagogik för förtryckta, kombineras med fenomenografin som metod för att analysera resultaten i denna undersökning. De förtryckta i denna kontext och studie kan syfta både på biblioteksbesökare och folkbibliotekarier. Enligt Freire finns det ingen frälsare och dialogiska handlingar kan utföras och främjas av folkbibliotekarier för sin egen samt andras frigörelse.

4. METOD

Detta kapitel handlar om metod, urval, intervju, analysmetoder och tillförlitlighet och äkthet inom kvalitativa studier.

4.1 Fenomenografi

I denna studie används en fenomenografisk ansats, vilket innebär en ambition att beskriva informanternas erfarenheter av världen, situationer och fenomen. Fenomenografien passar särskilt väl som teori för att undersöka variationer av erfarenheter i pedagogiska sammanhang, eftersom den ursprungligen bildades ur sådana sammanhang, enligt Marton och Booth (2000, s. 146). Fenomenologin med dess pedagogiska och filosofiska perspektiv på elevers lärande vidareutvecklades till den fenomenografiska metoden av Marton på 1970-talet. Studien undersöker uppfattningar kring MIK, det livslånga lärandet och bildning på folkbibliotek hos olika bibliotekarier fenomenografiskt, för att kunna få en bredare förståelse av dessa fenomen. Det livslånga lärandet på folkbiblioteket är ett välbekant och viktigt begrepp, samtidigt som innebörden av livslångt lärande i kontexten av folkbibliotek är mer obekant och svår att definiera. Fenomenografien strävar efter att finna variationerna i människors olika sätt att erfara fenomen, för att sedan tolka dessa genom att inordna de under olika beskrivningskategorier som tar fasta på dess grundläggande egenskaper (ibid., s. 159 f).

Det fenomenografiska perspektivet kallas för att inta *ett andra ordningens perspektiv*, till skillnad från *första ordningens perspektiv*. Första ordningens perspektiv gör *påståenden om världen*, vilket görs såväl inom vetenskapen som i det dagliga livet (ibid., s. 154). Andra ordningens perspektiv beskriver istället olika *erfarenheter av världen*, såsom de upplevs eller uppfattas av *människor*. Med detta andra ordningens perspektiv förekommer bland annat begreppen *att uppfatta, se, uppleva* eller *inse* i studien, för att beskriva erfarenheter av världen såsom den beskrivits av respondenterna.

Mänskliga upplevelser av fenomen är utgångspunkten för fenomenografins metodik att få fram essensen, det som är oföränderlig och essentiell i själva upplevelsen (Fejes & Thornberg, 2019, s. 149). För att få fram denna essens krävs förutsättningslöshet, i form av *epoche* och *horisontalisering*. Epoche innebär att man låter upplevelsen stå i centrum för analysen, utan egna värderingar eller referenssystem. Fördelen med denna metod är den mångfald av uppfattningar och insynsvinklar som kan fångas in för att undersöka det på folkbiblioteket relativt nya begreppet MIK samt de mångfacetterade begreppen livslångt lärande och bildning, för att sedan få fram dess kontenta i olika beskrivningskategorier. Dessa beskrivningskategorier ligger sedan till grund för att analysera empirin genom Freires teori om dialogpedagogik.

4.2 Urval

Målet med denna uppsats är att få fram folkbibliotekariers uppfattningar kring det livslånga lärandet, MIK och bildning. För att få fram dessa uppfattningar används fenomenografi tillsammans med den semistrukturerade intervjuformen, samt undersökningsmaterial i form av essäer av folkbibliotekarier om MIK. Samtliga tre intervjupersoner jobbade eller hade jobbat på folkbibliotek, med olika slags uppgifter olika länge, som exempelvis bibliotekarie, bibliotekschef, ungdomsbibliotekarie och verksamhetsutvecklare, hade jobbat med till exempel mediabudget, IT, kulturevenemang och personalfrågor och har varit verksamma runt om i Sverige, men mestadels Stockholm med omnejd. 8 av de 12 essäer från essäsamlingen *Bankdosor, skam och sms-poesi: essäer om bibliotekens arbete med digitalisering* (Kungliga biblioteket, 2020) valdes sedan ut, då de tog upp en rik mångfald av situationer och upplevelser kring det praktiska MIK-arbetet på folkbibliotek samt beskrev flera dilemman som uppstod och relaterar dessa till folkbibliotekets uppdrag.

Larsson (1986) menar att man med fördel kan göra sitt urval i två steg, där man först samlar in material som sedan ligger till grund för vidare insamling, för att göra den fenomenografiska studien så bred och omfattande som möjligt (s. 30-31). Vidare påpekar Larsson att mängden informanter inte är det viktigaste utan det viktiga är att materialet ger tillräcklig variationsrik analyserbart empiri för ändamålet. Därför kompletterades intervjuerna med essäer av folkbibliotekarier som med egna ord och med välutvecklade resonemang om sina egna upplevelser fångar upp ytterligare dimensioner. Eftersom MIK, det livslånga lärandet och bildning är komplexa begrepp, var denna komplettering värdefull och givande för att få fram ett större spektrum av uppfattningar. Allt som allt blev det därför 11 informanter med vitt skilda men också liknande upplevelser. Pseudonymer används för att underlätta läsningen av materialet. Informanterna och intervjupersonerna 1-3 fick pseudonymen: 1. Ingrid 2. Johannes 3. Thomas. Informanterna 4-11 nämns vid sina riktiga namn eftersom materialet och namnen finns öppet tillgängliga i boken *Bankdosor, skam och sms-poesi*.

4.3. Intervju

Till skillnad från ett alldagligt samtal, kan man genom en intervju samla in intervjumaterial och analysera den. Den semistrukturerade intervjun används i min undersökning, därför att det i en sådan situation finns flexibilitet samt möjligheten för följdfrågor (Bryman, 2018, s. 562). Enligt Bryman ger den kvalitativa intervjuformen fylligare och mer detaljrika svar eftersom dess ostrukturerade karaktär ger en större chans att få kännedom om hur undersökningsdeltagare uppfattar världen.

En semistrukturerad intervju är en kvalitativ forskningsintervju, vilket passar väl med den fenomenografiska metoden, enligt Kvale och Brinkmann (2014), som kallar en sådan intervju

för en “halvstrukturerad livsvärldsintervju” (s. 45). Perspektivet av personens egna upplevelser i vardagen ligger i en sådan intervju till grund för att kunna tolka och förstå fenomen. I den fenomenografiska intervjun läggs egna förkunskaper åt sidan, för att istället öppna upp för intervjupersonens erfarenheter och den väsentliga innebörden som går att finna i de specifika beskrivningarna av dessa erfarenheter. Genom den semistrukturerade intervjuformen samlades material in genom inspelning, vilket gav en utvidgad bild av det livslånga lärandet, MIK och bildning såsom dessa sker och uppfattas i praktiken hos folkbibliotekarier.

4.3.1 Intervju-etik

Enligt Vetenskapsrådet är de fyra forskningsetiska principerna i humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning: informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet (2002). Förfrågan om deltagande i min studie skickades till olika bibliotek. Respondenterna mottog information om uppsatsens och intervjuens syfte via mejl samt informerades om de etiska kraven, inklusive att det var frivilligt att delta samt att man hade rätt att ändra eller avbryta och bestämma fullt ut över sin medverkan. Samtycke insamlades och konfidentialitetskravet efterföljdes, där alla uppgifter om medverkande hanterades konfidentiellt för att upprätthålla anonymitet. Intervjuguide skrevs och intervjuer på ostörd plats kunde genomföras i två fall med ungefär två meters avstånd, ett behövdes genomföras via telefon och ett antal intervjuer avbokades i sista stund, antagligen på grund av pandemin som var en försvårande omständighet för genomförandet av intervjuer. Materialet används enbart i denna studie och allt datamaterial presenteras anonymt.

4.4 Analyismetoder

Nedan presenteras de analysmetoder och dess användning i denna studie för att undersöka folkbibliotekariers uppfattningar om MIK, det livslånga lärandet och bildning i sitt arbete.

4.4.1 Fenomenografisk tolkning

Transkribering av alla tre intervjuer, vilka tillsammans var 1 timme och 50 minuter lång, gjordes först. Materialet anonymiserades och gick igenom flera gånger, samtidigt som den delades upp i ett flertal små stycken för bättre överblick och analys. Likheter och samband mellan de tre informanternas svar och uppfattningar kunde skönjas genom att sätta ihop de olika delarna på olika sätt. Genom fenomenografiska studier av intervjumaterialet framstod olika synsätt. Sedan gjordes ett urval av essäer från boken *Bankdosor, skam och sms-poesi: essäer om bibliotekens arbete med digitalisering* (Kungliga biblioteket 2020) för att komplettera intervjumaterialet med fördjupande och utökade uppfattningar från många olika folkbibliotekarier. Flera dokument på datorn användes, där empirin jämfördes och sorterades in under kategorierna MIK, livslångt lärande och bildning. Under en och samma kategori, som MIK, utkristalliserade sig flera underkategorier, som hörde ihop med material jag sorterat in under bildning och det livslånga lärandet. Därmed fann jag att MIK, det livslånga lärandet och

bildning kunde uppfattas på ett liknande vis och hörde samman med varandra i praktiken, beroende på vilken situation folkbibliotekarier befann sig i på sina arbeten. Materialet sorterades återigen i flera andra kategorier som hörde samman med varandra, men ändå skiljde sig åt på flera punkter. Larsson (1986) beskriver processen att gestalta beskrivningskategorier som en där man bekantar sig med materialet allt närmare och motsätter sig tendensen att låta enkla förutfattade meningar och kategorier styra, genom att ständigt jämföra materialet på nytt och upptäcka fler nyanser och subtila skillnader (s. 31).

4.4.2 Freires pedagogik för förtryckta och dialogiska och antidialogiska handlingar

Utgångspunkten i Freires dialogpedagogik är dialogen som ett verktyg för förtryckta människor att frigöra sig tillsammans genom mänskliga möten som möjliggör humanisering och frigörelse (Freire, 2021, s. 175). De begrepp som används i kapitel sex för att analysera resultaten av den fenomenografiska undersökningen i kapitel fem är *dialogiska* och *antidialogiska handlingar*, vilket åskådliggör specifika sätt på vilket folkbibliotekariers uppfattningarna om MIK, bildning och det livslånga lärandet i sitt arbete kan karakteriseras utifrån Freires frigörande pedagogik för förtryckta. Utmärkande drag för *dialogiska* och *antidialogiska handlingar* ingår också i analysen för att ge undersökningen ytterligare dimensioner. *Erövring, söndring för ett bibehållet förtryck, manipulation och kulturell invasion* är den *antidialogiska handlingens* fyra utmärkande drag. *Samarbete, gemenskap, organisering och kulturell syntes* är den *dialogiska handlingens* fyra centrala drag. Detta dialogiska teoretiska perspektiv används som analysmetod på grund av följande anledning: Eftersom syftet är att undersöka folkbibliotekariers uppfattningar om sitt arbete och detta arbete är en samhällsviktig funktion i en demokrati, används en teori som är förankrad i kritik av förtryckarnas taktiker och som visar behovet av och möjligheten för förtryckta att frigöra sig själva för att vara aktiva medborgare tillsammans i en fungerande demokrati.

4.5 Tillförlitlighet och äkthet inom kvalitativa studier

Enligt Guba och Lincon (1985) skiljer sig den kvalitativa forskningen från den kvantitativa på så vis att kriterierna för validitet och reliabilitet i kvantitativ forskning inte är fullt lika applicerbara på kvalitativ forskning (Bryman 2018, s. 467 ff). Istället kan kriterierna tillförlitlighet och äkthet appliceras. Tillförlitlighet kännetecknas av trovärdighet, överförbarhet, pålitlighet och möjlighet att styrka. Dessa kännetecken hör ihop med varandra. Möjlighet att styrka innebär att studien har genomförts så objektivt som möjligt, utan forskarens egna förutfattade meningar och värderingar. Detta tas också upp i fenomenografiska metodens sätt att bearbeta materialet, där uppfattningar ständigt ska jämföras med varandra, snarare än med ens egna åsikter, för att komma fram till kärnan i respondenternas uppfattningar och kunna lägga fram dessa som beskrivningskategorier.

Pålitlighet, som motsvarar reliabilitet i kvantitativ forskning, innebär på ett liknande vis att nogra undersöka och pröva materialet. I denna fenomenografiska undersökning sker detta

genom en ständigt förnyad jämförelse som djupare granskar materialet. Det är en svårighet att fullt ut bortse ifrån forskarens egna synsätt och dess inverkan på forskningsprocessen, men målet är att ständigt återkomma till materialet och jämföra, för att låta upplevelserna tala för sig själva och därmed motverka att egna invanda synsätt eller ideologier tar över undersökningen. Trovärdighet innebär att följa etiska riktlinjer, i detta fall intervju-etik. Överförbarhet betyder att studien kan överföras till andra situationer och fortfarande komma fram till samma resultat, vilket också är en svårighet på grund av kontext och personliga upplevelser. Att göra urval i två steg och få ett så brett och diversifierat material som möjligt i denna fenomenografiska undersökning, såsom Larsson (1986) rekommenderar och beskriver, förbättrar överförbarheten avsevärt.

Äkthet kännetecknas i sin tur av en rättvis bild samt ontologisk, pedagogisk, katalytisk och taktisk autenticitet. Dessa delkriterier till äkthet hänger likaså samman med varandra och syftar alla till att främja informanternas möjligheter till insikt om sin situation och hur den kan förändras samt återigen ett så objektivt återgivande av deras upplevelser som möjligt. Grundpremisen i denna studie är att undersöka och få insikt i folkbibliotekariers situation i och med de krav och förväntningar som finns samt hur arbetet upplevs, för att slutligen kunna resonera kring upplevelser och möjliga vägar till att förbättra situationen, vilket informanterna också gör själva.

5. RESULTAT

I detta kapitel redovisas beskrivningskategorierna som innehåller tre dominerande teman som fångar upp essentiella synsätt ur insamlade materialet samt svarar på studiens första frågeställning: Hur uppfattar folkbibliotekarier bildning, MIK och det livslånga lärandet i sitt arbete? Dessa beskrivningskategorier är: *Tillkortakommande*, *Digitaliseringens Janusansikte* och *Att upptäcka tillsammans*.

5.1 Tillkortakommande

Informanterna beskriver upplevelsen av tillkortakommande, ofta i relation till otydliga ramar samt tidspress och krav.

5.1.1 Tidspress och krav

Upplevelsen av tidspress relaterade till MIK som ett krav att ge medborgarservice uttrycks.

Det går ju ut över varje pass, säg att ett pass på tre timmar [...] hälften av det går kanske åt medborgarservice, det blir rätt många timmar på ett år då som [...] när min huvudsakliga uppgift egentligen är läsfrämjande, språkutveckling och litteraturens ställning hos ungdomarna och istället ska jag gå och kopiera papper och scanna grejer. (Johannes)

Tidspress upplevs på ett liknande vis skapas av planering och styrning kring MIK, som inte alltid är förankrat i verkligheten utan blir ett krav på att bocka av tabeller som upprätthåller en "chimär av trygghet".

Min upplevelse av skam och otillräcklighet inför tabellens tomma celler är inte unik för just detta nu beskrivna sammanhang. Jag erfar liknande förmågelser av otillräcklighet inför checklistor, rapporter, anmälningar och utvärderingar i form av mallar och tabeller som ofta landar i min brevlåda. Dokument som har till uppgift att skapa ordning och ge en känsla av kontroll och förutsägbarhet över nuläge och framtid. I vissa fall är de nödvändiga men i många fall utgör de en chimär av trygghet och kontroll som inte har en autentisk koppling till verkligheten men som tar väldigt mycket tid att färdigställa. (Giovanna)

Arbetet kring kommunikation upplevs också ta mycket tid och skapa tidspress.

Det är en stor del av arbetsuppgifterna tycker jag, att formulera sig mot allmänheten, alltså sociala medier, webbsidan, fysiska affischerna som sätts upp och på våra skärmar. Det tar ganska mycket tid och energi i anspråk. (Johannes)

Vidare finns insikten att "hålla koll på utvecklingen" borde vara miniminivån för folkbibliotek, men att tidspress i och med många uppdrag och krav skapas, vilket försvårar.

Vi ska både övervinna den digitala klyftan och då blir det ju ett lärandeuppdrag i det, men vi ska ju också tillhandahålla medier. Vi måste ju ändå [...] vi kan ju inte ligga sist, vi måste ju ligga om inte i bräschen, så åtminstone ha koll på hur utvecklingen ser ut så att vi kan stötta våra besökare. (Ingrid)

Tidsbrist på grund av höga krav på medborgarservice anses även försvåra tankar kring framtiden, vilka upplevs behöver tas på allvar.

Vi måste ju ha utrymme att tänka, hur ska vi göra det här? Det är som att det är [...] vi har så fullt upp att hålla på med [...] man kan ju säga att chefer säger att "ja men det ingår ju det demokratiska uppdraget att vi ska hjälpa att kopiera papper." Men så småningom kommer man ha kört huvudet i väggen för man har inte tänkt hela tanken hela vägen ut, vad det innebär egentligen. Jag tänker att man måste gå i bräschen och ha visioner kring det [...] Det står ju i ändamålsparagrafen innan det där litteraturens ställning och intresset för bildning, första stycket liksom i andra ändamålsparagrafen. Men vad det innebär att verka för demokratisk utveckling [...] jag tänker att man ska gå i bräschen, att man ska på biblioteken tänka långt framåt, det måste finnas [...] alltså ju mer medborgarservice vi ägnar oss åt, desto mindre tid får vi dessutom att tänka. (Johannes)

Förutbestämda kategorier och manualer uppfattas ytterligare försvåra och hindra det egna tänkandet.

Jag upplever att jag inte har utrymme att tänka abstrakt och utforska vad sociala mediernas marknadsföring skulle kunna innebära för biblioteket. Jag måste förhålla mig till redan förbestämda kategorier, manualer och planer. (Erika)

Det personliga mötet och samtalet upplevs dessutom bli lidande på grund av tidsbristen.

Det finns samtal som inte förs för att vi inte har tid att prata eller diskutera med låntagarna. Som bibliotekarie har man inte möjlighet att läsa alla böcker på biblioteket för att kunna tipsa låntagare om vilken bok som är bra om de vill ha boktips. Genom samtal med andra låntagare som har läst boken kan jag förmedla information till andra låntagare och detta sker via mänsklig kontakt. Daglig kontakt med låntagarna gör att det är lätt för dem att känna att de kan dela med sig av sina funderingar eller tipsa mig om en bok de nyligen läst. (Agnes)

Samtal och diskussion som Agnes uppfattar vara viktiga handlar också om utrymme att tänka själv kring besökarnas framtida behov av bildning och litteratur, vilket Johannes menar är centralt i det demokratiska arbetet.

5.1.2 Otydliga ramar

Att ta del av mycket personlig information beskrivs som känslig och att man kan hamna i lägen som går över gränsen för vad en folkbibliotekarie kan och bör göra inom lagens ramar, en otydlighet kring ansvar upplevs.

“Ska jag fixa ett Bank-id åt dig och ska jag kunna alla dina inloggningar och allting?” För det första får jag inte det, så man vet var gränserna går, så man inte gör någonting juridisk tveksamt, men också att man åtminstone, om man tycker att man får nåt som man kan likställa med en fullmakt, har berättat för den här låntagaren som vill ha hjälp vad det är vi gör för någonting egentligen. (Thomas)

Det finns samtidigt en otydlighet kring vem som ansvarar för utbildning och MIK i vissa fall, uppfattas det som.

För de kommunala skolorna, då är det ju skolbibliotekarierna, i den mån det finns nån, som ansvarar för Legimus registreringar. Men på de kommunala skolor som inte har skolbibliotek, så är det vi som gör dem och för alla friskolor. För friskolorna säger att de inte har råd och då hänvisar de till oss. (Johannes)

Folkbiblioteket upplevs därtill delvis ta över ansvaret från skolan, eftersom många vuxna inte har fått med sig exempelvis källkritik.

Där tror jag det finns stora förbättringsområden. Jag tycker vi behöver bli [...] allmänheten, våra besökare frågar ju oss varje dag om olika digitala frågor. Källkritik [...] skolan gör ju mycket, men det finns många vuxna som inte har full koll på det som [...] ja, som gick ur skolan innan internets genombrott till exempel. (Ingrid)

Lärandeuppdraget samt utbildning och bildning anses därför behöva förtydligas och förbättras i relation till MIK, även om skolan har hand om undervisningen så ses barn och unga som en viktig målgrupp.

Det tycker jag också att vi inte är superbra på kanske. Folkbiblioteken ska stå för fritidsläsningen, vi har ju inga klassuppsättningar för vi är inte ett skolbibliotek, men vi ska ju också stå för nåt lärande till viss del. Vårt lärande kanske mer ska [...] vi ska också ha fokus på barn och unga, men skolan ska ha hand om undervisningen. (Ingrid)

Otydlighet upplevs kring fler MIK-insatser i den digitala verksamheten, som uppfattas som svåra att göra också på grund av ekonomiska skäl.

Det är inte jättelätt alltid. Och där kommer ju också ekonomin in på ett annat håll. Det finns ju många nya tekniska produkter som vi skulle kunna ha på folkbiblioteket. Kanske visa och demonstrera, AI, robot, du vet, massa med [...] det vet jag inte om det är vårt uppdrag, men man skulle kunna härddra eller utvidga, vilket det nu blir, den digitala tillgängligheten. (Ingrid)

Otydliga ramar uppfattas även när det kommer att ta sig an svårare referenssamtal på biblioteken.

Jag har själv människor i min närhet som slentrianmässigt avfärdar information från trovärdiga källor till förmån för enkla sanningar förmedlade av skäggiga Youtube-profeter. Privat har jag strategier för att tackla sådana situationer och samtal men på jobbet är det en känsligare fråga och jag har svårare att besluta mig för hur jag ska handla. Det saknas rutiner för hur jag ska hantera den här typen av, som jag tycker, lite svåra samtal och det är inte något vi diskuterar speciellt ofta inom kollegiet. (Christian)

Liksom Ingrid beskriver, upplever Christian också att rutiner och diskussioner saknas, vilket skapar otydliga ramar.

5.2 Digitaliseringens Janusansikte

Informanterna beskriver upplevelsen av digitaliseringens dubbelhet eller Janusansikte. Ibland är upplevelsen av ambivalens (vän eller fiende?) framträdande och ibland upplevs digitaliseringen som alldeles för svårhanterlig och övermäktig, som en fiende.

5.2.1 Vän eller fiende?

Det upplevs finnas en dubbelhet och ett pris kring öppenheten i den digitala delaktigheten i och med övervakningskapitalism som inkräktar på den personliga integriteten.

Det finns en demokratisk aspekt av att vara digitalt aktiv idag då det möjliggör och underlättar deltagande i samhällets alla funktioner, inklusive bibliotekets service och tjänster. Men det finns också ett hot mot demokratin inbäddad i hur den tekniska utvecklingen har framskridit. (Linnéa)

Varför det har blivit så polariserat och svart/vitt, när det kommer till dubbelheten som Linnéa beskriver, frågar sig Pia. Att se digitaliseringen som antingen vän eller fiende kritiserar och det uppfattas ha fler dimensioner, kanske även båda samtidigt. Kanske får man ständigt ställa sig frågan: "Vän eller fiende?" och se Janusansiktet istället?

Varför hamnar vi, i en digitaliseringskontext, så ofta i ett antingen eller, för eller emot, i framkant eller bakåtsträvande, delaktig eller utanför, bäst i världen eller halka efter? Jag önskar mig flera nyanser, mellan och kanske också bortom ytterligheterna. För när vi alla ligger i den där framkanten, när begreppet har urvattnats och tappat sin form och styrka, vilket värde har det egentligen då? (Pia)

De digitala tjänsterna står dessutom i viss mån i vägen för mänskliga möten. Självständighet och digitala tjänster kan vara bra, samtidigt som nödvändiga samtal kan försvåras.

Själva poängen med bibliotek är ju, precis som mina kollegor poängterat, att visa på och tillgängliggöra den där mångfalden av mänskliga idéer och historier. Att inte begränsa tillgången till information utan istället i någon mån fungera som en motvikt till filterbubblor och algoritmer. Min erfarenhet är att vi i hög utsträckning gör detta när det gäller "vanliga" referensfrågor men att vi lätt blir passiva när det gäller diskussioner om omstridda frågor eller när vi möter besökare som uttrycker sig föraktfullt mot till exempel etablerade medier och forskare. I takt med att vi erbjuder fler och fler digitala tjänster och uppmanar våra besökare att bli mer självständiga riskerar vi dock att samtidigt förlora samtalstillfällena. (Christian)

Digitaliseringens Janusansiktet, både vän och fiende, upplevs av Christian på ett liknande vis som av Linnéa.

5.2.2 Fiende

MIK-arbete som service upplevs påverka arbetet med det livslånga lärandet negativt och digitaliseringen upplevs därmed som en fiende, som försvårar det livslånga lärandet.

Istället för att sätta ner foten och säga "vi har inte fått något uppdrag, vi har inte fått resurserna, vi är inte obegränsade". För det mesta är ju faktiskt att [...] det har inte med livslångt lärande att göra.

Vi blir bankernas outsource, vi är liksom, bankerna har outsourcat en del av sin verksamhet till oss, precis som arbetsförmedling, försäkringskassan och så vidare [...] ingenting med livslångt lärande att göra, utan det är bara som en ren service, kontoutdrag, migrationsverket, olika grejer, arbetsförmedlingens olika blanketter och så vidare. (Johannes)

MIK-arbete knyts dock till bibliotekslagen och samhällsutvecklingen och bibliotekens roll uppfattas vara närmast samhällsviktig när det gäller den digitala utvecklingen, när det inte alltid finns så många andra instanser att gå till numera. Den digitala klyftan är på allvar och gör att det digitala kan bli fientligt för vissa.

Det står ju i bibliotekslagen att folkbiblioteken ska hjälpa till att övervinna den digitala klyftan. Det går ju inte att söka ett jobb om man inte har åtminstone en grundläggande [...] allt [...] grundläggande kunskaper behövs ju, för det mesta i samhället, inte bara för jobben. Men det finns kanske inte så många instanser att gå till om man saknar de kunskaper. (Ingrid)

E-mediers tillgänglighet ses som en demokratisk fråga, där det digitala dock återigen blir till en fiende för vissa, på grund av frånvaron av nationella lösningar och orättvis tillgång.

E-ljudböcker och e-böcker ökar ju snabbt och kraftigt. Sen kan man ju diskutera huruvida det är en bra lösning som den ser ut, modellen som finns i Sverige nu. Det är ju kommunernas varje enskilda folkbibliotek som kan erbjuda [...] ja, hur man begränsar utlånen. Vi har ju väldigt fria lån, generösa lån och vi tar in dyra titlar och många. Vissa kommuner har ju inte råd med det, då åter ju e-budgeten upp den fysiska budgeten. Så det vore ju kanske rimligt med någon slags nationell lösning, tycker jag. Man kan också tänka sig att glesbygdskommuner där människor har som längst till ett fysisk bibliotek också borde ha bäst tillgänglighet till e-medier, men så tror inte jag att det ser ut. Nu gissar jag, men ja. (Ingrid)

Mediernas roll i MIK upplevs dessutom vara viktig när det kommer till att arbeta med ungdomar idag, men också att det är ganska svårt och att det saknas en mer övergripande strategi och medvetenhet, vilket kan göra det digitala till fiende.

Ungdomarna de pratar ju [...] de har ju mycket frågor på nåt sätt, de kanske inte alltid ställs som frågor utan det är mera att prata om det på olika sätt. Nu har det ju varit mycket prat om det här såklart döds [...] alla dödsskjutningar, då kommer man liksom in i det från ett speciellt perspektiv då. Så mediers roll där är ju jätteviktig, vi kommer ju i kontakt med det på ett eller annat sätt, men det vore ju bra kanske med en mer uttalad strategi. (Johannes)

Det fysiska bibliotekets roll för demokratin upplevs som grundläggande samtidigt som det digitala upplevs påverka bibliotekets fysiska resurser negativt på grund av ogenomtänkt resursfördelning, vilket Ingrid på ett liknande vis nämnt som ett problem.

Fysiska bibliotek, de måste vara lokala, men digitala bibliotek som är lokala, det är så dumt, så att. Om man ska ha Biblio, vanlig app, för att läsa e-böcker, så ska varje kommunbibliotek sluta avtal med samma leverantör överallt och betala för det var och en för sig och blablabla och sitta och administrera tjänsten istället för att ha det som en nationell tjänst. Alla har tillgång till Biblio, alla Sveriges kommunbibliotek och sen är man av med det, behöver man inte sitta och fjutta med det där. Så gör man en app som man kan integrera i en egen hemsida, det är hur enkelt som helst. Men det är ju det kommunala självstyret som sätter käppar i hjulet, tror jag. (Thomas)

De krav på MIK och digitaliseringen som finns upplevs därtill vara mycket högt ställda mål där människor lätt kan hamna utanför och det kan bli på gränsen vad folkbibliotekarier klarar av samt på bekostnad av annat.

När *digitalt först* blir till *digitalt som krav* som tar sin uttryck i att myndigheter som Arbetsförmedlingen eftersträvar digital självinskrivning av minst 90% av alla arbetssökande plus hantering på distans med handläggare utspridda över hela landet [...] blir det svårt för personer som står utanför [...] som saknar språket, tillgång eller färdigheter för digitala kontakter med myndigheter. Det är först och främst de som söker sig till biblioteket för hjälp. Digitalt omsorgsarbete är alltså smörjmedel för projekt som regeringens *Digitalt först*-satsning. (Anne)

Fienden i digitaliseringens Janusansiktet ses och beskrivs av Anne snarlikt Johannes beskrivning och upplevelse.

5.3 Att upptäcka tillsammans

Att upptäcka tillsammans genom samverkan och fördjupning uttrycks av informanterna som centrala i folkbibliotekariers demokratiska arbete med MIK, det livslånga lärandet och bildning.

5.3.1 Samverkan

Bibliotekariers fortbildning med hjälp av samverkan ses som positiv för MIK-arbetet på folkbiblioteket.

Vi har ett ganska stort projekt med stärkta biblioteks pengar för att stärka både våra besökare och personalens digitala kunskaper, bland annat med digital handledning, för besökarna, men också för workshops och kurser och föreläsningar för medarbetarna. Det tycker jag är en MIK främjande insats. (Ingrid)

Folkbiblioteket uppfattas som en demokratisk mötesplats och ett offentligt rum, som skulle kunna användas mer för att stärka demokratin. Mer samverkan än vad som redan sker och redan beskrivits av Ingrid ses som möjlig och nödvändig.

Jag tycker att folkbiblioteken skulle kunna samarbeta mer med andra delar i kommunen, till exempel andra förvaltningar kan man tänka sig. Vi har ju lokal och vi har information, men att till exempel andra förvaltningar kan komma och möta allmänheten i våra lokaler och svara på frågor och även de lokala politikerna. (Ingrid)

Samverkan som sker kring MIK med skolan beskrivs som positiva upplevelser motsvarigt Ingrids av Johannes.

Ett möte var tredje vecka. Då sitter vi med de skolbibliotekarier som finns i kommunen och gör gemensam planering för vissa grejer, till exempel Legimus. Vi har ju skolbibliotekssamordnare, en nyinstiftad tjänst, och det är hon som håller i de här mötena, så då ser hon till att vi koordinerar oss lite. Och det är ju väldigt bra, för min målgrupp går ju i skolorna på dagarna helt enkelt. (Johannes)

Pandemin, som naturligtvis inte beskrivs enbart som positiv, ses dock tillfälligt ha förändrat spelplanen för digital utveckling, som flyttade ut från tabellerna in i verkligheten och gav utrymme för mer samverkan, frågor och dialog, där det tidigare varit viktigare med svar än med frågor.

De använder sig av sin kompetens i kombination med låntagarnas behov och utvecklar relevant verksamhet mitt under pågående kris. Fram till pandemins början var digital utveckling något abstrakt och skilt från verkligheten, det skulle rymmas i tabeller med celler för små för tankar på ett språk där svaren är viktigare än frågorna. Nu sker utvecklingen utanför tabellerna på sätt som vi inte kunde förutsäga och av skäl vi inte kunde ana. (Giovanna)

Mer samverkan också för att klara framtidens behov i och med AI och digitaliseringen upplevs emellertid behövas.

Biblioteken behöver större lokaler, bättre lokaler, mer pengar, mer personal. Vi behöver ha konstnärer, skådespelare, vi behöver ha grafiska formgivare. Lika mycket som vi behöver bibliotekarier behöver vi ha en massa olika yrkeskategorier. Vi måste tänka framåt, man behöver ha framförhållning. Alla vet ju [...] det kommer ju vara många människor som inte har vanliga lönejobb. (Johannes)

Johannes anser att mycket mer samverkan behövs och är möjlig, liksom Ingrid gör.

5.3.2 Fördjupning

Litteraturförmedling upplevs vara mer än bara böcker och vara en central del av bildningen och det livslånga lärandet på folkbibliotek.

Att man inte bara sitter ensam och läser [...] eller jag känner ofta att jag vill diskutera det jag läser med nån och så försöker jag tvinga på nån, vänner och bekanta [...] men att det också är ett lärande ju, att det inte alltid behöver vara att man går på en lektion eller en kurs eller en utbildning [...] att det finns möjlighet att hitta information, bredd, fördjupa sina kunskaper i ett område. Och där spelar vi ju en stor roll, folkbiblioteket [...] en möjlighet att fortbilda sig, antingen själv på eget initiativ, att man läser själv och utvecklas som människa, men också på studiecirklar, bokcirklar, kurser, lärande som inte kanske är en kurs, utan att man ändå [...] Ja, som bibliotekens bokcirklar tycker jag är ett bra exempel på livslångt lärande. (Ingrid)

Thomas resonerar vidare kring bildning och hur svår den kan vara att definiera. Han inser att man ska kunna sätta saker i ett större perspektiv och fördjupa, såsom Ingrid.

Egentligen skulle man behöva definiera lite vad bildning [...] vad man menar med bildning, för att kunna uttala sig om det. Ibland kan det ju, det gäller oss alla, även vi bibliotekarier, vi tror ju att vi har en fråga om nåt särskilt, men den frågan egentligen, för den som vet lite mer, är större och innebär fler frågor och saker som man visste inte ens om att man borde fundera över, så att...ja, lite komplext det där. Jag tror att bildning är relevant, men som sagt var, det är alltid bra att veta vad man pratar om. För det är ju också ibland [...] så är det ju ett sånt där riktigt flufford som bara, puff, betyder ingenting. (Thomas)

MIK-tjänster uppfattas däremot behöva handla mer om fördjupning, snarare än att bara erbjuda vad som efterfrågas och ha enkla ytliga snabba svar.

Det räcker inte att bara svara på ett behov eller en fråga, utan då regenererar kanske frågan [...] vi ser att det här är en större fråga än vad den som frågar förstår och då är det ju vårt ansvar. Så att man måste ha en strategi för en bredare utbildning eller vad man ska säga, ett bredare erbjudande som inte bara svarar mot det som den som kommer och frågar nåt ser, för det är ju större än så, ofta. (Thomas)

Det är nödvändigt att tänka om kring vad bildning är, anser Johannes, som också resonerar kring bildning och menar att en fördjupning av begreppet som inte stannar vid en ytlig klassfråga behövs.

Det känns lite som att det [...] att man lätt halkar in på nån sorts klassfråga, med den obildade arbetarklassen och den bildade överklassen, det är som det finns ett klassperspektiv där, när man kanske inte menar på det sättet. Man vill att bildade människor [...] Jag tycker det är ett knepigt begrepp. Jag tror att man kanske ska tänka om kring bildning. Det är säkert många som inte skulle kalla sig för bildade men är fantastisk kunniga. (Johannes)

Bildning, med en liknande betydelse som Thomas presenterar, uppfattas av Linnéa kunna främja demokrati och motverka den negativa sidan av teknikföretagens makt, genom upplysning, fördjupning och kritisk nyansering.

Teknikföretagen tycks veta allt om sina användare medan användare vet väldigt lite om dem. Biblioteken kan ta rollen att vara den samhällsaktör som kritiskt nyanserar den digitala utvecklingen för att på ett bättre sätt möta bibliotekslagens formulering om det demokratiska uppdraget. Där ingår också uppdraget att verka för bildning och upplysning. (Linnéa)

Tillgängligheten ses dock som en viktig demokratifråga, både tillgängligheten till en stor bredd av information och att själva rummet är tillgänglighetsanpassat, för att möjligheten att fördjupa sig ska finnas för alla.

Jag tycker att vi ska se till att erbjuda media, både böcker och digitala media om [...] att vi alltid ser på båda sidor av en diskussionsfråga, det gör vi ju, det gör de flesta folkbiblioteken att det alltid finns med i mediaplanen och sådär, att i omdebatterade ämnen så ska det finnas material från båda [...] från alla synvinklar, tillgänglig. Vi gör ju redan mycket, vi är ju en demokratisk plats, alla får komma. Tillgängligheten blir ju också en demokratifråga, att vi har media på alla [...] för alla sorters läsning både fysisk och alla sorters funktionsvariationer att vi ser till att vi erbjuder nånting för alla. Och att också rummet är tillgänglighetsanpassat på alla sätt, att man får den hjälp och stöd man behöver, det är också en demokratifråga. Så både innehållet i rummet och utbilda biblioteksmedarbetarna också i bemötande. (Ingrid)

Tillgängligheten till det digitala är särskilt viktig för dagens ungdomar och handlar därmed också om demokrati, vidareutvecklar Johannes. Att vara kreativ, proaktiv och användarfokuserad beskrivs som ett sätt att jobba med bildning hos ungdomar. MIK, bildning och digitaliseringen uppfattas hänga ihop.

Som ungdomsbibliotekarie så är det ju superviktig med alla de här digitala, alltså både sociala medier men även att se till att det finns digitala möjligheter för en tryckt bok till exempel. Så jag jobbar med QR koder. Till exempel om det kommer en ny tryckt bok, då kopierar jag upp framsidan på den, jag gör ett A4 ark, så har jag liksom [...] framsidan finns då. Jag fotokopierar bokens framsida innan den blir utlånad. Nya böcker blir utlånade snabbt ju och vi har inte råd att köpa in hur många som helst [...] då kan man scanna en QR kod och då kommer man till boken på vår hemsida och där kan man logga in och reservera. Eller "vill du läsa e-version eller vill du läsa den som e-bok scanna den här koden" och på det sättet kommer man liksom in. (Johannes)

Det digitala uppfattas ändå aldrig helt kunna ersätta mötet, frågorna och dialogen, resonerar Johannes vidare.

Fast ungdomar vill ju också mötas på riktigt. Många ungdomar tycker ju att på riktigt är digitalt, men jag tror [...] man vill ju också träffa folk på riktigt. En undersökning har ju visat att ungdomar umgås sömlöst, de kastar sig från det digitala till det fysiska och jag tycker vi måste också kunna göra det. Biblioteksrummet måste hela tiden vara en förlängning av våra digitala plattformar och tvärtom. Man ska liksom inte känna sig [...] två olika ställen, det ska liksom vara [...] man ska känna igen sig. (Johannes)

Vad som krävs ytterligare för att möta digitaliseringen resonerar Monica om och nämner att omfamna det osäkra och upptäcka nya vyer.

Om jag vågar lita på den praktiska klokhet som jag vet finns inom mig. Då kommer jag långt. Om jag omfamnar möjligheten att faktiskt vara medveten om mitt icke-vetande och att se det som möjligheter till nya vyer. Om jag klarar av att på allvar finnas och verka i det osäkra. Kan det vara nyckeln till den digitala kompetensen? (Monica)

Resonemanget avslutas inte med ett slutgiltigt svar eller färdigt bildningsrecept utan med en fråga, som öppnar upp för dialog och fördjupning, möjligen det som bildning upplevs handla om, att fråga och upptäcka tillsammans? Det finns många utmaningar kring att föra samtal, upptäcka tillsammans och arbeta med bildning med tanke på all den information som finns tillgänglig samt digitaliseringens Janusansikte, men trots det är Christian positiv.

Men trots dessa dystopiska beskrivningar har problemen med desinformation och falska nyheter också framställts som en möjlighet för biblioteken [...] Vi om några borde ha goda förutsättningar att föra det här samtalet med våra besökare på ett sätt som gör att vi inte avskräcker dem från att söka och använda information samtidigt som vi inte bidrar till att de ”släcker ner” och blir kategoriskt avfärdande. (Christian)

Flera informanter upplever att folkbiblioteket kan ge den fördjupning som krävs. Dock menar alla också att det krävs en medvetenhet kring dessa frågor samt en vilja att förbättra och utveckla erbjudanden, tillgängligheten, utbudet, MIK-arbetet och bildningsbegreppet.

6. ANALYS

I detta kapitel möter det teoretiska perspektivet studiens empiri. Detta kapitel behandlar studiens andra frågeställning: Hur kan folkbibliotekariernas uppfattningar av bildning, MIK och det livslånga lärandet förstås utifrån ett dialogiskt perspektiv? Två sätt att förstå dessa presenteras utifrån Freires (2021, s. 168) frigörande dialogpedagogik och dess teori om dialogiska handlingar och antialogiska handlingar: *Valet av antialogisk handling i arbetet med MIK, det livslånga lärandet och bildning* samt *valet av dialogisk handling i arbetet med MIK, det livslånga lärandet och bildning*.

6.1 Valet av antialogiska handlingar i arbetet med MIK, det livslånga lärandet och bildning

I studien undersöks informanternas uppfattningar, vilket visar på upplevelser av tillkortakommande, tidspress och otydliga ramar i relation till de krav som ställs på folkbibliotekarier i sitt arbete MIK, bildning och livslångt lärande. I detta framkommer att *valet av antialogiska handlingar* främjas, vilket flera informanter beskriver på olika sätt. Otydliga ramar nämns också som en bidragande faktor till varför arbetet med MIK tenderar att främja *valet av antialogiska handlingar*. Johannes nämner att det livslånga lärandet försvinner helt och hållet när medborgarservice tar över, papper behöver kopieras och annan ren service behöver ges. Dessa service som folkbibliotekarier numera utför är dock också en del av det Janusansikte som digitaliseringen visar.

Samtidigt som Linnea varnar för digitaliseringens hot mot demokratin, poängterar hon att digitaliseringen möjliggör ett deltagande i samhället och demokratin och även i biblioteksverksamheten. Anne menar dock att MIK-arbete i stor utsträckning handlar om digitalt omsorgsarbete för att hjälpa människor klara av de högt ställda digitala kraven och att detta sker på bekostnad av annat arbete där man då *väljer den antialogiska handlingen* för att klara av pressen och stressen. Det som också upplevs som försvårande i arbetet med bildning,

MIK och det livslånga lärandet är otydliga ramar kring ansvaret kring utbildning. Ingrid ser att fritidsläsningen kompletterar skolans utbildning för barn och unga. Hon menar att arbetet med barn och unga och fritidsläsningen skulle kunna förbättras samtidigt som det uppfattas som oklart hur detta lärande på fritiden skulle kunna ske på bästa sätt och ta hänsyn till skolans uppdrag mer. Detta skulle kunna bero på både otydliga ramar och tidspress som resulterar i *valet av antialogiska handlingen* att inte föra samtal med skolan eller med varandra hur läsningen med unga skulle kunna förbättras gemensamt genom exempelvis mer samarbete och kompetensutveckling. Alla dessa olika *val av den antialogiska handlingen* kan beskrivas och förklaras genom *söndring för ett bibehållet förtryck*, *erövring*, *manipulation* och *kulturell invasion*.

6.1.1 Söndring för ett bibehållet förtryck

Valet av antialogiska handlingar, som att den oumbärliga fysiska biblioteksmiljön åsidosätts, att mänskliga möten åsidosätts till förmån för tekniska lösningar och att på egen hand behöva lära sig allt, nämns av flera informanter som problematisk på flera sätt. Lokala bibliotek med förankring i lokalsamhället och politiken behövs, men detta är eftersatt enligt Thomas och Ingrid. Christian beskriver att vissa referensamtal har fått en annan karaktär numera och kan bli svåra att genomföra. Lokal förankring av kunskap, ett gemensamt kunskapsbyggande och mellanmänniskt lärande blir splittrat i och med en alltför stor digital platslös förankring och spridning av kunskap, vilket är ett tecken på ett av den antialogiska handlingens utmärkande drag: *söndring för ett bibehållet förtryck*.

Tidspress krymper utrymmet att tänka, enligt Erika och Johannes. Thomas poängterar att det inte räcker att enbart svara på ett behov eller en fråga utan att utvidgade frågeställningar och mångfacetterade vägar till kunskap och svar behöver visas. Detta kräver dock tid och möjlighet till eftertanke och samtal. Därför väljs istället den *antialogiska handlingen* snabba svar. I tankevärlden både hos folkbibliotekarien och besökaren sker då ett av de utmärkande drag som definierar *antialogiska handlingar*: *söndring för ett bibehållet förtryck*. Samtal, vidgade vyer, bildning och liknande dialogiska handlingar försvåras och istället ges snabba och enkla svar, vilket också liknar ett av den *antialogiska handlingens* andra utmärkande drag: *erövring*.

6.1.2 Erövring, manipulation och kulturell invasion

Erövring är när kunskapen ges ovanifrån, till skillnad från den gemensamma kunskapsbasen underifrån som utgår från folket. Detta öppnar upp för möjligheten för *manipulation och kulturell invasion*, vilket inte utförs direkt av folkbibliotekarier, men är ett hot som behöver motverkas av folkbibliotekarier snarare än underlättas. Exempelvis nämner Linnéa att digitaliseringen också är ett hot mot demokratin och att teknikföretagen har mycket makt över användarna i och med att de vet allt om oss, medan vi vet väldigt lite om dem. Denna makt kan på så vis utnyttjas genom *manipulation* och *kulturell invasion*.

Trots digitaliseringens Janusansikte och tvetydighet med både utmaningar och möjligheter som ger valmöjligheter på många sätt, beskriver flera folkbibliotekarier en slags uppgivenhet och ett

visst tvång till att anpassa sig till det digitala, ett slags tryck att göra *antidialogiska val i arbetet med MIK, det livslånga lärandet och bildning*, trots att man inte vill göra det och är medveten om vad man gör. Detta kan beskrivas som ett av den antidialogiska handlingens drag: *erövring*. Man har inget att sätta emot. Man sätter inte emot. Man sätter inte ner foten, som Johannes beskriver det. Man har inte samtalen som man skulle behöva ha, menar Agnes. Det är svart och vitt. Allt eller inget, såsom Pia frågar sig varför det alltid blir när det kommer till digitaliseringen, blir ett faktum. Kanske för att man är *erövrade*?

Informanterna ser inte bildning som en självklar lösning på folkbibliotekets problem, utan bildning kan utföras som *antidialogisk handling*. Johannes upplever att man behöver tänka om kring bildning, som kan föra med sig tankar kring den obildade arbetarklassen. Detta kan ses som ett uttryck för oron att bildning ska verka som en av de antidialogiska handlingarnas drag: *erövring*, där arbetarklassen inte frigör sig genom dialogiska handlingar, utan minsann ska få lite nådefull kunskap från högre ort. Thomas ser på ett liknande vis ett behov av att först definiera vad man menar med bildning, som annars lätt blir någonting diffust och bara ett ord som man kanske tror har en stor genomslagskraft och skapar dialogiska handlingar, men i själva verket istället bidrar till *antidialogiska handlingar* utan eftertanke. Vilket, möjligtvis omedvetet, kan leda till *erövring*, där inga dialoger eller kontakter uppmuntras för att dela och skapa kunskap, utan där kunskap ska tas emot ensamt.

Framtiden återkommer flera informanter till. Giovanna upplever att exempelvis checklistor och utvärderingar tar mycket tid samtidigt som dessa ofta bara ger sken av kontroll och en framtida trygghet. Johannes uppfattar att det saknas visioner samt tid och utrymme att tänka för att kunna gå i bräsch och ha tänkt ut ordentligt kring framtiden. Ingrid framhåller att även om bibliotek inte klarar av att gå i bräsch så behöver man åtminstone hänga med i utvecklingen och ha ett hum om framtiden. Ett gemensamt tänkande och dialog kring framtiden och utvecklingen verkar det inte finnas tillräckligt mycket av, men desto mer kontroll från ovan ner på individnivån, där den enskilde själv ska utvärdera och bocka av sådant som bestämts och denna kontroll sägs trygga framtiden, men gör den det? En slags tabellernas *kulturella invasion* som frambringar *valet av antidialogisk handling* kan påstås råda, utifrån Freires dialogpedagogik och dess teori om antidialogiska och dialogiska handlingar.

6.2 Valet av dialogiska handlingar i arbetet med MIK, det livslånga lärandet och bildning

Informanterna ser ett behov av och möjligheter för användare och folkbibliotekarier att bilda och fortbilda sig och upptäcka tillsammans, för att möta utmaningarna som existerar i och med digitaliseringen. Flera informanter upplever att folkbiblioteket redan jobbar med *dialogiska handlingar*. *Valet av dialogiska handlingar* uppfattas då ibland som relativt enkelt. Ingrid nämner bokcirklar som upplevs främja det livslånga lärandet och där möjligheten till det enskilda och gemensamma lärandet ges. Daglig kontakt och samtal med låntagarna är centrala för folkbibliotekariers demokratiska arbete, enligt Agnes. Även om tiden inte alltid räcker till och hon upplever att det inte förs alla de samtal som skulle behövas, så finns det ett visst

utrymme och möjligheter att *välja den dialogiska handlingen*. Johannes upplever att ungdomar vill prata även om svåra ämnen och att det också är låntagarna som initierar och *väljer den dialogiska handlingen* samt att, om det fanns en bättre strategi kring medier och svåra ämnen, så skulle *valet av den dialogiska handlingen* i sådana situationer underlättas. Johannes beskriver hur en ny inriktad tjänst, skolbibliotekssamordnare, underlättar samarbetet med skolans verksamheter. *Valet av dialogiska handlingar* underlättas och koordinationen förbättras, enligt Johannes. Att *välja den dialogiska handlingen* relaterar till och kan karakteriseras som *gemenskap, kulturell syntes, samarbete och organisering*.

6.2.1 Gemenskap och kulturell syntes

Människans utveckling under livets gång nämner Ingrid som relevant, som kan härstamma ur människans egna behov och önskemål att fortbilda sig, men också uppnås genom *gemenskap* och *kulturell syntes*, där olika människor, idéer och böcker kan berika, utmana och skapa utveckling. Den personliga bildningsresan och utbildning för samhället och arbetslivet behöver inte vara varandras motsatser, utan existerar båda på folkbiblioteket och kan också berika varandra utifrån individuella behov i *kulturell syntes*. Samhällsutvecklingen är viktig att ta i beräkningen enligt flera informanter, för att möta individens behov också i framtiden.

Informanterna ser att tillgängligheten, ett brett utbud och ett bra bemötande är angelägna i det demokratiska arbetet. Biblioteket har plats för allt på sina hyllor, inte bara viktiga fakta och lag. Här samsas mer än kanske någon annanstans, från psykologi, filosofi, poesi, oförklarliga fenomen, science fiction och alla religioner till trädgård och kompost. Det är en stor utmaning och ett stort ansvar att tillgängliggöra det mesta ur olika perspektiv och främja *valet av dialogiska handlingar, kulturell syntes och gemenskap* kring det, snarare än *erövring, manipulation* och *kulturell invasion*, men som Christian uttryckte det borde bibliotekarier kunna bemöta alla frågor och funderingar kring även kontroversiella eller svåra ämnen. Annars riskerar AI att ta över den "funktionen" alltmer, om det nu inte är just i mötet, dialogen och *gemenskapen* som det livslånga lärandet sker bäst. Besökares frågor och dialogen riskerar att släckas ner, enligt Christian. Bibliotekariers stress, otydliga ramar, inte tillräckligt genomtänkta strategier och utbud kan ytterligare försvåra *valet av den dialogiska handlingen*.

6.2.2 Samarbete och organisering

Giovanna beskriver sin uppfattning att pandemin, trots alla svårigheter och hemsgheter, även gav utrymme för nya arbetsätt att svara på låntagarnas egentliga behov i relation till det digitala, med mindre styrning från snäva tabeller och krav på vissa digitala mål. *Valet av dialogisk handling* möjliggjordes när *samarbete, lyhördhet, kreativitet* och bibliotekariernas samt biblioteksbesökarnas egna idéer fick större plats i det utmanande MIK- och bildningsarbetet under pandemin. Mer *samarbete* och *organisering* främjade *valet av den dialogiska handlingen*.

Valet av den dialogiska handlingen, trots att valet av den antialogiska handlingen kan kännas lättare och även vara understödd av krav på bibliotekens arbetsätt, skulle kunna hjälpa till att

möta utmaningarna i MIK- och bildningsarbetet som folkbibliotek har idag. Johannes menar att även ungdomar vill träffas och mötas "på riktigt", trots att den digitala och fysiska miljön samexisterar tätare för ungdomar och att man även kan lära sig av detta och anpassa verksamheten i viss mån. Som Monica funderade kring digitaliseringens utmaningar i arbetet på folkbiblioteket, så kanske just detta, att stå kvar i det föränderliga, det osäkra och upptäcka ständigt nya vyer tillsammans, att namnge och erövra världen genom *valet av dialogiska handlingar* som möjliggör *samarbete och organisering*, är sättet att tackla utmaningarna på folkbiblioteket idag.

Att *välja den dialogiska handlingen* är inte alltid lätt och beskrivs ibland till och med som omöjlig av informanterna. Själva diskussionen om detta kan också ses som att välja en *dialogisk handling*, vilket är nödvändigt för att upptäcka nya vägar och komma över begränsningar. *Organisering* sker redan på ett antal sätt genom *samarbete* för MIK-insatser, utbildning och bildning enligt informanterna, men skulle kunna förstärkas och utökas, genom att exempelvis politiker och myndigheter kommer och för samtal och andra yrkesgrupper än bibliotekarier stödjer och utvecklar verksamheten, enligt informanterna. Fler möjligheter att välja den dialogiska handlingen skulle också kunna innebära bättre *samarbete* med låntagarna, som själva är en mycket viktig del i *valet av den dialogiska handlingen* på folkbibliotek.

7. DISKUSSION

I detta kapitel diskuteras resultatet utifrån tidigare forskning om MIK, det livslånga lärandet och bildning. Denna studies syfte och fokus har legat på folkbibliotekariers uppfattningar av MIK, det livslånga lärandet och bildning samt att påvisa likheter och skillnader i deras upplevelser genom en fenomenografisk tolkning. Denna tolkning resulterade i tre beskrivningskategorier som svarade på studiens första frågeställning och beskrev uppfattningar av de upplevda krav och förväntningar som finns kring MIK och livslångt lärande, upplevelser av det praktiska arbetet med MIK och livslångt lärande, samt upplevelser av bildningens roll på folkbibliotek idag. Dessa tre beskrivningskategorier kommer att diskuteras utifrån tidigare forskning, först utifrån MIK och det livslånga lärandet internationellt och i Sverige, och sedan utifrån bildning internationellt och i Sverige.

7.1 MIK och det livslånga lärandet

MIK och det livslånga lärandets betydelse har undersökts både internationellt och i Sverige av olika forskare som delvis kommit fram till samma resultat som denna studie gör, dock särskiljer sig också resultaten på ett antal punkter. Referensarbete är ett sätt som MIK och det livslånga lärandet beskrivs och undersöks av Grassian (2017) samtidigt som många begrepp relaterade till MIK nämns. Paor och Heravi (2020) anser att "metaliteracy", att bättre kunna förstå de inre sociala mekanismerna i digital kunskaps spridning, har blivit viktigare. Informanterna tar upp referensarbete men resonerar inte kring olika MIK-termer i relation till referensarbetet, även om vissa termer som källkritik används. Uppfattningen om svårigheten att nå ut med MIK-arbetet och att jobba med MIK framförs dock likväl även av respondenterna och dessa yttrar sig i tidspress, krav och otydliga ramar. Samtidigt nämns tidspress som en orsak till varför

folkbibliotekarier inte hinner fundera och resonera om sitt MIK-arbete och att MIK ofta innebär krav på att ge samhällsservice och att kopiera papper, vilket delvis skapar denna tidspress.

Samarbete mellan skolor och folkbibliotek tas upp av Fulton et al (2022) och av Johannes. Informanten nämner dock återigen tidspress som en aspekt och anledning till varför samarbetet kan bli svårt. Skillnaden ligger även i att den tidigare forskningen undersökte folkbibliotekariers upplevda samarbete med skolbibliotekarier och skolpersonal, medan Johannes ibland enbart hade kontakt med skolpersonal, utan skolbibliotekarie. Samarbete som nämns av informanterna handlar oftast om att ta in kunniga IT handledare utifrån, snarare än samarbeten inom biblioteksväsendet, vilka exempelvis nämns av Kammer & Moreland (2020). Man kan fråga sig om detta delvis kan bero på det som Johannes kallat för "outsourcing" av allehanda service till folkbiblioteket, vilket resulterar i att folkbibliotek behöver outsourca MIK i stor utsträckning. Dessutom ser informanterna att samtalet och bildningen i vidare bemärkelse går alltmer förlorat under tidspressen och i de otydliga ramarna. Referensarbete och MIK-arbete utförd av folkbibliotekarierna själva som har tid att samtala och främja både bildning och MIK, går därmed kanske förlorad.

Någonting som inte återfanns i tidigare studier nämndes av Ingrid, nämligen möjligheten för lokalpolitiker att använda folkbiblioteket som arena för ett möte med väljarna. Folkbiblioteket som arena för dialogiska handlingar konkurrerar här antagligen med den snabba sociala och kollaborativa spridningen av information på nätet såsom den beskrivits av Paor & Heravi (2020) och man kan fråga sig vad det har för implikationer för demokratin och folkbibliotek att diskussioner från makthavare, samhället och debattörer gärna förs på X, TikTok och Youtube, särskilt med tanke på att den så kallade "metaliteracy" som beskrivs av Paor & Heravi inte diskuterats nämnvärt av informanterna. Som Haider (2022) poängterar så behöver bibliotek hitta sätt att utveckla MIK vidare för att stödja ett kollektivt meningsskapande, trots utmaningarna (s. 69).

7.2 Bildning

Tidigare forskning om bildning har flera beröringspunkter med resultaten i denna studie, men särskiljer sig också på vissa sätt. Bildning beskrivs som motvikt till karriärorienterad AI-driven *surface learning* av Class och de la Higuera (2024), som beskriver AI inte bara som ett hot utan som en möjlighet. Resultaten i mina studier visar på ett liknande reflekterande kring AI, samtidigt som andra problem också togs upp. Ingrid nämnde AI och robotar som ett möjligt MIK-arbete, medan AI nämndes som ett hot för arbete överlag av Johannes och att folkbibliotek därmed behöver bli rustade för ett framtida samhälle med många arbetslösa samt andra behov.

Informanten uttryckte det inte direkt, men det kan ses som ett sätt att lyfta praktiska kunskaper som en del av bildning, vilket också studien om folkbibliotekets och bildningens roll för ett långsiktigt hållbart samhälle poängterade: att praktiskt "learning by doing"-Bildung behöver uppmärksammas mer för att kunna möta de många framtida utmaningar vi står inför (Hauke, 2023, s. 85). Som Johannes också upplevde det, så är säkerligen många människor mycket

kunniga och skulle kunna bidra till en mer breddad bildning snarare än att man ser bildning som en slags högre, isolerad och bättre boksynt intellektuell färdighet vilket enbart vissa slags människor och grupper kan ha. AI, teknik, bildning och hantverk behöver inte vara varandras motsatser. Det behöver inte vara svart/vitt och allt eller inget, såsom Pia upplevde den digitala debatten. Att vidga vyerna och stå kvar i osäkerheten uttrycktes av flera informanter som ett sätt att komma bortanför detta och upptäcka tillsammans. Att ha ett brett utbud som Ingrid beskrev samt, som Thomas beskrev, kunna vägleda att upptäcka fler vägar till kunskap genom att visa på komplexiteten i en frågeställning, är bibliotekets demokratiska bildningsuppdrag. Som Hedin och Vestberg (2024) undersökt, är dock biblioteksdöden någonting som sker som påverkar detta bildningsuppdrag och en jämlik demokratisk tillgång till folkbibliotekets tjänster.

Hur lugnt det än förefaller sig att vara i ett tyst bibliotek, är de bakomliggande internationella historiska händelserna som omgärdar biblioteksväsendet allt annat än lugna. Förändringarnas vindar har ständigt blåst, ibland lugnare, ibland som en orkan. Vi kanske inte har kommit över alla de samhällsproblem som funnits genom historien ännu, AI kanske inte har svaret och lösningen på allt heller. Antagligen behöver vi inte munkar som kommer för att civilisera oss längre, men ack så tappra MIK- och bildningsriddare, eller för att uttrycka det mindre dramatiskt så behöver MIK, livslångt lärande och bildning användas med eftertänksamhet och handlingskraft så att, som Thomas uttryckte det, bildning inte blir ett riktigt flufford som, puff, betyder ingenting. Folkbiblioteket behöver främja läsning, bildning och trovärdighet och välja dialogiska handlingar. Biblioteksdöden är inte bara av fysisk karaktär, utan de demokratiska värden som folkbiblioteket står på riskerar att utarmas och verksamheten bli antidialogisk, även om byggnaderna och böckerna får stå kvar. Min förhoppning är att folkbibliotek kan fortsätta utvecklas till levande demokratiska mötesplatser framöver, snarare än att stängas ner eller bli fascinerande bildningsmuseum med vackra storslagna slagord som ekar tomt däri.

7.2 Slutsatser

Framtiden är här med besked. Tankarna bakom denna studie var i början att undersöka MIK i dagens snabbt föränderliga informationslandskap och hur detta påverkar folkbibliotek. Ju mer jag läste om MIK, desto fler frågor uppstod. Hur hänger detta ihop med bildning? Vad menar politiker när folkbibliotek föreslås bli centrum för livslångt lärande? Informanternas engagerade svar gav ännu mer tankestoff, frågor och anledning till vidare läsning. Materialet blev så pass mångfacetterat att omfånget snart upplevdes alltför stort för att kunna tas hand om enbart genom fenomenografin som teori och metod, vilket var tanken från början. Freires teori om dialogpedagogik användes därför för att ytterligare bearbeta materialet och få mer klarhet i hur den skulle kunna beskrivas.

Syftet med denna studie var dels att undersöka uppfattningarna folkbibliotekarier har om MIK, det livslånga lärandet och bildning, dels att förstå dessa utifrån ett dialogiskt perspektiv. Första frågeställningen: "Hur uppfattar folkbibliotekarier bildning, MIK och det livslånga lärandet i sitt arbete?" besvaras i resultatavsnittet av de tre beskrivningskategorierna:

1. Tillkortakommande, 2. Digitaliseringens Janusansikte och 3. Att upptäcka tillsammans. Andra frågeställningen: "Hur kan folkbibliotekariernas uppfattningar av bildning, MIK och det

livslånga lärandet förstås utifrån ett dialogiskt perspektiv?” besvaras genom en analys av resultatet grundad på Freires (2021, s. 168) teori om dialogpedagogik och dialogiska och antialogiska handlingar. Denna analys åskådliggör valet av den antialogiska handlingens kännetecken: söndring för ett bibehållet förtryck, erövring, manipulation och kulturell invasion, samt valet av den dialogiska handlingens kännetecken: gemenskap, kulturell syntes, samarbete och organisering, vilka återfinns i empirin. Teorin och tidigare forskning befäste mina resultat och analys, som visar på att MIK och det livslånga lärandet ofta upplevs som tunga krav vilket skapar en upplevelse av tillkortakommande, som i sin tur gör att folkbibliotekarier behöver hantera digitaliseringens Janusansikte och göra val kring dialogiska och antialogiska handlingar. Bildning, slutligen, kan vara en dialogisk handling som utförs för att upptäcka tillsammans och att hantera krav och antialogiska handlingar relaterade till MIK och det livslånga lärandet, även om bildning också kan utföras som en antialogisk handling.

7.3 Metodkritik

Semistrukturerade intervjuer som metod kombineras i denna studie med en fenomenografisk undersökning av essäer skrivna av folkbibliotekarier om sina upplevelser av MIK. På grund av pandemin visade det sig att intervjuer var svåra att genomföra i tillräcklig stor omfattning. Det hade antagligen varit önskvärt att genomföra fler intervjuer, eftersom möjligheten till följdfrågor gynnar en djupare förståelse och fler perspektiv och uppfattningar. Samtidigt var materialet i boken *Bankdosor, skam och sms-poesi: essäer om bibliotekens arbete med digitalisering* (Kungliga biblioteket, 2020) av en sådan karaktär att jag fann att den utvidgade det materialet jag redan hade på ett givande sätt. Fördelen med detta var även att saker jag kanske hade missat togs upp och diskuterades ingående utifrån folkbibliotekariernas egna erfarenheter, upplevelser och uppfattningar, vilket var ett kriterium för att kunna använda materialet i denna fenomenografiska undersökningen. Därmed fanns det både fördelar och nackdelar med att kombinera olika material och göra urvalet i två steg på detta sätt.

De teoretiska begreppen dialogiska och antialogiska handlingar hade möjligen kunnat vara ännu mer applicerbara på materialet om fler handlingar i det praktiska arbetet med MIK, bildning och livslångt lärande hade tagits upp och diskuterats närmare. Att ta upp resonemang kring uppfattningar behövdes för den fenomenografiska undersökningen, men att kombinera fenomenografin med teorin om dialogpedagogiken innebär till viss mån att det praktiska handlandet blev åsidosatt. Å andra sidan kan de två sidor komplettera varandra, vilket möjligen hade kunnat tas upp eller tas med i beräkningen mer.

7.4 Förslag till fortsatt forskning

Det platslösa lärandet och folkbiblioteket fick inte särskilt stor uppmärksamhet i denna undersökning, men skulle vara intressant att titta närmare på ur ett antal perspektiv, exempelvis genom olika teorier om informationspraktiker samt intervjuer. Folkbibliotekariers användning av nätresurser och nätverk exempelvis eller om det anses att det också skulle behövas en

nationell tjänst för lärande online som riktar sig mer till användarna, förslagsvis ett digitalt bibliotek för alla, öppet alltid, med kurser i MIK och AI, eller varför inte i hur BankID fungerar, hur man kontakter myndigheter, arbetslivet, öppnar och sparar en fil på mobilen, vad en pdf är och hur man använder biblioteket idag? Är det inofficiellt att folkbibliotek ger samhällsservice eller bör information finnas mer lättillgänglig och officiell samt digitalt?

De olika e-bibliotek som redan finns för utlåning av e-böcker, som Biblio och Libby, skulle också vara intressanta att titta närmare på och hur dessa används och upplevs av folkbibliotekarier. Finns det även fördelar att ha lokala e-bibliotek och är någon av tjänsterna bättre anpassad för att stödja utvecklandet av biblioteksverksamheten, som är i behov av ett system som fungerar delvis annorlunda än kommersiella tjänster?

Den så kallade biblioteksdöden behöver mer forskning, enligt Hedberg och Vestin (2024), vilket är angeläget. Vad kallas den idag, hur uppfattar bibliotekarier den och på vilket sätt påverkas samhället? Det behöver knappast nämnas, men forskning om AI, lärande, MIK och folkbibliotek kommer säkerligen att behövas mycket mer av i framtiden. Samtidigt är bildning fortfarande relativt outforskat i Sverige i relation till bibliotek och det finns utrymme för fler studier utifrån exempelvis en kritisk diskursanalys.

LITTERATURFÖRTECKNING

- Ackermann, E. K. (2015). "Give me a place to stand and I will move the world! Life-long learning in the digital age." *Journal for the Study of Education and Development*, 38(4), 689-717. <https://doi.org/10.1080/02103702.2015.1076265>
- Boyd, D. (2012). The critical spirituality of Paulo Freire. *International Journal of Lifelong Education*. 31. 759-778. doi:10.1080/02601370.2012.723051
https://www.researchgate.net/publication/286225084_The_critical_spirituality_of_Paulo_Freire
- Bryman, Alan (2018). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Stockholm: Liber.
- Buschman, J. (2018). The New Technocracy: Positioning Librarianship's Core Values in Relationship to Technology Is a Much Taller Order Than We Think. *Applying Library Values to Emerging Technology: Decision-Making in the Age of Open Access, Maker Spaces, and the Ever-Changing Library*. http://works.bepress.com/john_buschman/82/
- Class, B. and de la Higuera, C. (2024) From Disposable Education to Acting in the World as a Human in the Time of AI. *Journal of Ethics in Higher Education*, (4), pp. 231–244. doi: <https://doi.org/10.26034/fr.jehe.2024.5973>
- Clemens, A. (2021, 8 juni). Få redogör för MIK på webbsidan. *Biblioteksbladet*. <https://www.biblioteksbladet.se/nyheter/mik/fa-redogor-for-mik-pa-webbsidan/>
- Ekstrand B, Nordin A. Bilder av bildning - och dess frånvaro i det politiska talet om ett livslångt lärande. *Utbildning och Demokrati*. 2007;(1):109–22. <https://doi.org/10.48059/uod.v16i1.849>
- Elmborg, J. (2016). Tending the Garden of Learning: Lifelong Learning as Core Library Value. *Library trends*, 64(3), pp.533–555. doi:10.1353/lib.2016.0009
- Fejes, Andreas & Thornberg, Robert (red.) (2019). *Handbok i kvalitativ analys*. Upplaga 3 Stockholm: Liber.
- Freire, P. (2021). *De förtrycktas pedagogik*. Stockholm: Trinambai.
- Fulton, C., McGuinness, C., Kerrigan, P., Siapera, E., Carrie, D., & Pope, P. (2022). Training the trainers: A public library-higher education collaboration for Media Literacy education in Ireland. <https://repository.ifla.org/handle/20.500.14598/1952>
- Grassian, E. (2017). Teaching and Learning Alternatives: A Global Overview. *Reference and user services quarterly*, 56(4), pp.232–239. <http://dx.doi.org/10.5860/rusq.56.4.232>.
- Grönwall, K. & Hjalmarsson, J. (2014). Bildning för vår tids bibliotek. I Burman, A. (red.) *Att växa som människor: om bildningens traditioner och praktiker*. Huddinge: Södertörns högskola, s.301-319.
- Haider, Jutta (2022). *Paradoxes of Media and Information Literacy : The Crisis of Information*. [Elektronisk resurs] London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003163237>

Hauke, Petra (2023). Bildung für nachhaltige Entwicklung - (k)ein Thema für Bibliotheken?! Bibliotheken als Akteure und Partner in der Bildung für nachhaltige Entwicklung. *Magazin erwachsenenbildung.at* 49, S. 80-89, <https://doi.org/10.25656/01:27094>

Hedberg, A. & Vestin, E. (2024). Biblioteksdödens ursprung : Biblioteksnedläggningar och folkbiblioteksdiskursen i svenska tidningstexter 1992. I *Skrifter utgivna av Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala*, Vol. 85. Berglund, K., Steiner, A. (Red.). *Litteratursociologi i nytt ljus*. Uppsala: Uppsala universitet.

Hobohm, Hans-Christoph. (2019). Bibliotheken und Demokratie in Deutschland, Ergebnisse eines europäischen Projektes zur Rolle öffentlicher Bibliotheken für Demokratie und Gemeinwohl. *o-bib*, 6(4). <https://doi.org/10.5282/o-bib/2019H4S7-24>

Hofsten, Ingela (2019), *MIK och bibliotek – en lägesrapport*, Svensk Biblioteksförning.

Johnson, Ben (2017). Information literacy is dead: The Role of Libraries in a Post-Truth World. *Computers in Libraries*; Westport Vol. 37, Iss. 2, (Mar 2017): 12-15.

Kammer, J., & Moreland, D. (2020). School and public library collaboration: A phenomenology of working together. *School Libraries Worldwide*, 26(1). doi: 10.29173/slw8249

Kungliga Biblioteket (2019). *Demokratins Skattkammare - Förslag till en nationell biblioteksstrategi*. LTAB: Linköping.

Kungliga biblioteket (2020). *Bankdosor, skam och sms-poesi: essäer om bibliotekens arbete med digitalisering*. Stockholm: Kungliga biblioteket.
<https://www.kb.se/samverkan-och-utveckling/nytt-fran-kb/nyheter-samverkan-och-utveckling/2020-12-09-bankdosor-skam-och-sms-poesi.html>

Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Tredje [reviderade] upplagan. Lund: Studentlitteratur.

Kylhammar, M. (2020) Litteratur och idéer. I Schottenius Cullhed, S., Hedberg, A. & Svedjedal, J. (red.). *Litteraturvetenskap I*. (Upplaga 1). Lund: Studentlitteratur, s.127-151.

Larsson, S. (1986). *Kvalitativ analys [Elektronisk resurs] exemplet fenomenografi*. Lund: Studentlitteratur.

Linder, K. (2021, 25 november). Karin Linder: Om ett nytt krig som inte liknar gamla krig. *Biblioteksbladet*.
<https://www.biblioteksbladet.se/ideer/kronika/karin-linder-om-ett-nytt-krig-som-inte-liknar-gamla-krig>

Marton, Ference & Booth, Shirley (2000). *Om lärande*. Lund: Studentlitteratur.

Mediemyndigheten (2024). *Vad är medie- och informationskunnighet MIK?*
<https://mediemyndigheten.se/medie-och-informationskunnighet-mik>

Motion 2020/21:2003, *Biblioteken som centrum för livslångt lärande*.
<https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/motion/biblioteken-som-centrum-for>

Olsson Dahlquist, L. (2019). *Folkbildning för delaktighet: En studie om bibliotekets demokratiska uppdrag i en digital samtid*. (Dissertation) Lund: Lunds universitet.

Olsson, M. (2017). *Bilder av bildning : En studie om folkbibliotekets mål att främja intresset för bildning*. (Dissertation) Borås: Högskolan i Borås.

Paor, Saoirse & Heravi, Bahareh. (2020). Information literacy and fake news: How the field of librarianship can help combat the epidemic of fake news. *The Journal of Academic Librarianship*. doi: 46. 102218. 10.1016/j.acalib.2020.102218.

Pilerot, O. (2018). Vad vi talar om när vi talar om MIK och informationskompetens. I: U. Carlsson (Red.) *Medie- och informationskunnighet i den digitala tidsåldern – En demokratifråga: Kartläggning, analyser, reflektioner* (s. 81-83). Nordicom, Göteborgs universitet: Göteborg.

SOU 2020:56. Betänkande av kommittén Nationell satsning på medie- och informationskunnighet och det demokratiska samtalet. *Det demokratiska samtalet i en digital tid - Så stärker vi motståndskraften mot desinformation, propaganda och näthat*. <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2020/09/sou-2020-56>

Sundeen, J. (2022). Från Ansgar till Valfrid - svenska bibliotek genom tiderna. I Blomgren, R., Michnik, K. & Sundeen, J. (red.) *Biblioteksgeografen : En antologi om biblioteksväsende och biblioteksforskning*. Lund: Studentlitteratur AB, s. 85–130.

Svensk biblioteks förening & Svenska unescorådet (2014). *Bibliotekens internationella manifest*. Stockholm: Svensk biblioteks förening.

Särg, A. (2010). *Folkbiblioteket som socialt rum : en undersökning av biblioteken i två mindre kommuner*. (Dissertation) Borås: Högskolan i Borås.

Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisksamhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
https://www.vr.se/download/18.68c009f71769c7698a41df/1610103120390/Forskningsetiska_principer_VR_2002.pdf

Wikforss, Åsa (2022). I *Värderingsförändringar i ett Europaperspektiv - hot mot vår säkerhet?: antologi II om värderingsförändringar inom EU*. Stockholm: Kungl Krigsvetenskapsakademien s. 74–103. <https://kkvva.se/varderingsforandringar-i-ett-europaperspektiv-hot-mot-var-sakerhet/>

BILAGA 1. Intervjuguide

- 1) Hur länge har du jobbat på folkbibliotek?
- 2) Vad är dina arbetsuppgifter?
- 3) Om du tänker på livslångt lärande, vad tänker du då?
 - a) Hur förstår du begreppet livslångt lärande i förhållande till din yrkesroll?
- 4) Har du hört talas om begreppet Medie- och Informationskunnighet (MIK)?
I vilka sammanhang?
 - a) Har du arbetat med MIK främjande insatser?
 - b) Vad innebär MIK för dig?
 - c) Vad tänker du kring anställningsbarhet och ekonomiska samhällsbehov i relation till MIK?
 - d) Vad betyder konkurrenskraft i relation till det livslånga lärandet, anser du?
 - e) Vad anser du om MIKs betydelse för folkbibliotekets demokratiska uppdrag?
 - f) Hur synliggörs folkbibliotekets MIK tjänster?
 - g) Ser du ett behov av att förtydliga eller förändra MIK erbjudanden gentemot besökare?
- 5) Anser du att bildning är ett relevant begrepp i relation till det livslånga lärandet och i sådana fall på vilket sätt?
- 6) Hur ser du på utbildning och det livslånga lärandet på folkbiblioteket?
- 7) Hur tänker du att folkbibliotekets demokratiska uppdrag skulle kunna stärkas ytterligare?

BILAGA 2. Samtyckesblankett

Samtycke till behandling av personuppgifter i samband med studentarbete vid Södertörns högskola

Jag samtycker till att Södertörns högskola behandlar följande personuppgifter i Natalie Muntaus uppsatsarbete i enlighet med nedanstående beskrivning.

Vilka personuppgifter kommer att behandlas?

Namn, telefonnummer och e-postadress.

Vad är syftet med behandlingen av personuppgifter?

Studiens syfte är att undersöka folkbibliotekariers syn på MIK, det livslånga lärandet och bildning genom intervjuer.

På vilken rättslig grund kommer personuppgifterna att behandlas?

Personuppgifterna behandlas med ditt uttryckliga samtycke. Deltagande i studien är helt frivilligt. Du kan när som helst återkalla ditt samtycke utan att ange orsak. Om du inte samtycker till personuppgiftsbehandlingen kan du göra det utan att drabbas av negativa konsekvenser.

Lagringsform och skyddsåtgärder: Personuppgifter lagras elektronisk. Skyddsåtgärd som används för att skydda personens integritet är anonymisering.

Lagringstid och gallring: Personuppgifterna kommer bevaras tills dess att ändamålet upphör och kommer därefter att raderas.

Personuppgiftsansvarig: Södertörns högskola är juridiskt ansvarig för studentens personuppgiftsbehandlingar i studentarbeten. Du kan alltid nå Södertörns högskola via e-post registrator@sh.se eller telefon 08 608 40 00.

Dataskyddsombud: Har du funderingar eller klagomål om hur dina personuppgifter behandlas kan du alltid vända dig till Södertörns högskolas dataskyddsombud på dataskydd@sh.se.

Klagomål: Är du inte nöjd med högskolans hantering av dina personuppgifter har du alltid rätt att lämna klagomål till Datainspektionen. Du når dem via e-post: datainspektionen@datainspektionen.se eller telefon 08-657 61 00.